

HEADLINES

RADIO SHOW

TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE

with
DOVID LICHTENSTEIN

When Gemara & science clash

Shiur# 359 | Feb 19th 2022

רבינו אברהם בן הרמב"ם

אסור, ולפי הקדמה זו לא נתחייב מפני גודל מעלת חכמי התלמוד ותכונתם, לשלימות תכונתם בפירוש התורה ובדקדוקיה ויושר אמריהם בביאור כלליה ופרטיה, שנטען להם ונעמיד דעתם בכל אמריהם ברפואות ובחכמת הטבע והתכונה, [ולאהמין] אותן כאשר נאמין אותן בפירוש התורה שתכלית חכמתה בידם, ולהם נמסרה להורות לבני אדם, כענין שנאמר *¹⁵ על פי התורה אשר ירוך וגו'.

אתה רואה החכמים במה שלא נתברר להם מדרך סברתם ומשאם ומתנם אומרים *¹⁶: האלהים! אלו אמרה יהושע בן נון לא צייתנא ליה, כלומר לא הייתי מאמין בזה ואע"פ שהוא נביא, כיון שאין בידו יכולת להודיע הענין בכוונה מדרך הסברא והמשא והמתן והדרכים שבהם ניתן התלמוד להדרש, ודי בזה ראייה ומופת, ולא נענעין להם עוד, כיון שאנחנו מוצאים להם אומרים שלא נתאמת ולא נתקיימו בגמרא דברי הרפואות, וכענין תקומה שאמרו *¹⁷ שמונע להפיל הנפלים שלא נתאמת, וכיוצא בהם עניינים רבים שדברו פרק שמונה שרצים במס' שבת וכו', ובמקומותיהם אתרץ דברים שבחנו אותם הבוחנים ונשמעו ביניהם וסמכו הם עליהם, ולא יודה על אמתת עיון רופא אמתו ולא שכלי *¹⁸.

פח

מאמר על אודות דרשות חז"ל

ודע כי לא יתחייב בעבור מה שאמרנו שיהא מה שאמרו חז"ל *¹⁹ אי כפית אכול אי צחית שתה אי בשל קדרך שדי במכמנא, הדברים שאמרנו, כי זה המאמר הוא עיקר הבריאות כאשר אמתוהו הבחינה ורפואות הרופא, ד"ל שלא יאכל אדם עד שירעב, ושלא ישתה עד שיצמא, וכשיצמא שלא יאחר לשתות, וכשיתעכל המזון שבמעיו שישליכנו ולא יאחרנו, שאם צריך לנקביו שלא ישהה אותם.

ים של שלמה מסכת חולין פרק ח סימן יב

דין שצריך האדם להזהר, שיכבד ויכנש פירורי אוכלין, ויזהר שלא ישתה אופיא, ולא ינפח ביה, ולא ידחה בידו, גם יזהר שלא יאכל מן האגוד שאסר גינאה, גם לא יאכל ירק שנפל על השלחן, ולא ישב תחת המרזב, גם כשרוצה לשתות מים שנשאבו מן הנהר ישפוך תחילה מעט ממנו לארץ:

אף על פי שיש חרם הקדמונים שאין לסמוך על רפואות התלמוד, כדי שלא להוציא לעז על חכמים הקדמונים, ולא ידעו שיש שינוי במקומות, וכ"ש בזמנים, שהדורות פוחתים והולכים, ואם הראשונים כענקים, אנו כיתושין, גם מה שהזהירו משום רוחות, כולן לא שכיחי האידנא, כמו זוגות ודומיהן, מ"מ מה שיש לחוש מעניין כשפים, והיזיקות שבגופו, למיחש מיבעי, מסקינן בסוגיא (ק"ה ע"ב) אמר אביי, מריש הוה אמינא, האי דכנשי נשוורא, פי', פירורי אוכלי, משום מנקירותא, פי' נקיון, אמר לי מר משום דקשה לעניותא, ההוא גברא דהוה מהדר עליה שרא דעניותא, ולא הוה יכיל ליה, דקא מזהר אנשוורא, יומא חד כריך ריפתא איבלי, פי', על עשבים שבאפר, אמר השתא ודאי נפל בידאי, בתר דאכיל, אייתי מרא ועקרניהו ליבלי, ושדינהו לנהרא, שמעיה דקאמר שר של עניות ווי דאפקיה ההוא גברא מביתיה, ואמר אביי, מריש הוה אמינא הא דלא שתי אופיא, פי', שאקומ"א בלע"ז, משום מאיסותא, אמר לי מר, משום דקשה לכרסם, דהיינו רירין הבאין מן החוטם, שקורין בל"א שנופי"ן, משתייה קשה לכרסם, מינפח ביה קשיא לרישא, מידחי בידו לצדדין קשה לעניותא, מאי תקנתיה לשקעיה שקועי בתוך המשקה, עד שיכלה מאליו, ואמר אביי, מריש הוה אמינא האי דלא אכלין ירק מבישא, פי' מאגוד דאסר גינאה, משום דמחזי כרעבתנותא, אמר לי מר משום דקשה לכשפים, ר"ח ורבה בר ר"ה הוה קאזלא בארבא, אמרה להו ההוא מטרוניתא אותבן בהדייכו, לא אותבוה אמרה מילתא, לחש של מכשפות, אסרתה לארבא, שלא זזה ממקומה, אמרו אינהו מילתא שריוה, אמר להו מאי איעבד לכו, דלא מקנח לכו בחספא, ולא קטיל לכו כינה אמנייכו, ולא אכיל לכו ירקא מבישא דאסר גינאה, ואמר אביי, מריש הוה אמינא האי דלא אכל ירקא דנפל אתכא, משום מאיסותא, אמר לי מר, משום דקשה לריח הפה, ואמר אביי, מריש הוה אמינא, האי דלא יתבי תותי מרזיבא, משום שופכים, אמר לי מר משום דשכיחי מזיקין, ואמר אביי, מריש הוה אמינא האי דשדא מיא מפומא דחצבא, משום ציבא, אמר לי מר משום דאיכא מים הרעים, פי', ששותין מהן המזיקין, ואף האידנא שמעתי שנזהרין בזה:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קז עמוד ב

ושאר שקצים כו'. הא הורגן - חייב, מאן תנא? אמר רבי ירמיה: רבי אליעזר היא, דתניא, רבי אליעזר אומר: ההורג כינה בשבת - כהורג גמל בשבת. מתקיף לה רב יוסף: עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר אלא בכינה, דאינה פרה ורבה. אבל שאר שקצים ורמשים דפרין ורבין - לא פליגי. ושניהם לא למדוהו אלא מאילים, רבי אליעזר סבר: כאילים, מה אילים שיש בהן נטילת נשמה - אף כל שיש בו נטילת נשמה. ורבנן סברי: כאילים, מה אילים דפרין ורבין - אף כל דפרה ורבה. אמר ליה אביי: וכינה אין פרה ורבה? והאמר מר: יושב

הקדוש ברוך הוא זן מקרני ראמים ועד ביצי כינים! - מינא הוא דמיקרי ביצי כינים. והתניא: טפויי וביצי כינים! - מינא הוא דמיקרי ביצי כינים. והרי פרעוש דפרה ורבה. ותניא: הצד פרעוש בשבת, רבי אליעזר מחייב ורבי יהושע פוטר! - אמר רב אשי: צידה אהריגה קרמית? עד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע, אלא דמר סבר: דבר שאין במינו ניצוד - חייב, ומר סבר: פטור. אבל לענין הריגה - אפילו רבי יהושע מודה.

פחד יצחק צידה

צידה האסורה והמותרת בשבת והריגת כינה ואסור לשפשף הרוק ברגליו על גבי קרקע משום משהו גומות ש"ע א"ח ק"י שי"ו. פרעוש אסור לצודו אא"כ הוא על בשרו ועוקצו ואסור להרגו ואף לא ימללנו בידו אלא ימלנו בידו ויזרקנו אבל כינה מותר להרגה סעיף ט' וכמה חלוקי דינים שם אלפסי פי"ד דשבת דף קל"ז ע"ב, ושלטי הגבורים אות ה'. ועיין חוות יאיר תשו' קס"ד דאסור להשליך פרעושים במים בשבת אעפ"י שאינם מתים תיכף ולפעמים יוצאים. ושם מתבאר דאסור לצוד התרנגולת כרי שלא תאבד ביצתה משום צידה דאורייתא ומשום מלטול דרבנן ולענין המניעה לנשים וכיוצא בדברים אלו שאינם מפורשים בתורה צריך שתקדים הידיעה למוכיה שישמעו ממנו תוכתו ואזי יוכיח ואם לא ישתוק דמוטב שיהיו שוגגין משא"כ בדבר תורה המפורש דחייב להוכיח עד שיעור וגבול

וגבול חז"ל עיין הקדמת עץ חיים מועד דף י"ט. הרמב"ם סוף פ"י דשבת ומניד משנה שם. ובפ' י"א משנה ב' חלוק בין פרעוש לכינה דזה אסור וזה מותר להרגו והוא החילוק בין הרמשים שהם פדים ורבים מזכר ונקבה או נתהוין מן העפר, ובין הרמשים שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא. ושם במ"ם שני פירושים על פרעוש. ואני הצעיר הכותב אי לאו דמסתפינא אמינא דבזמננו שחכמי התולדות הביטו וראו וידעו וכתבו דכל בעל חי יהיה מי שיהיה הוה מן הביצים וכל זה הוכיחו בראיות ברורות א"כ שומר נפשו ירחק מהם ולא יחרוג לא פרעוש ולא כינה ואל יכניס עצמו בספק חיוב חטאת. וברבר הזה אמינא דאם ישמעו חכמי ישראל ראיות אזה"ע יחזרו ויודו לדבריהם כמו בגלגל חוזר ומול קבוע. עיין אלפסי ור"ן פ"א דשבת דף ק"א ע"ב ושלטי הגבורים שם אות ב' דנחלקו הפוסקים אם הפרעוש הוא הלבן או השחור אלא ששאלתי את פי מ"ע מוהררי"ב נר"י ממנוובה וקיים ההיתר. בתשובתו זאת נשאלתי אם בעת הזאת שמלאה הארץ דעת החוקרים העסקנים בדברים האומרים כי כל בעל חי נולד ומתהוה מכיצה מותר לחרוג כנה בשבת. והשיבותי שאין לשנות הדינים המיוסדים על קבלת קדמונינו בשביל חקירת חכמי א"ה. הלא תראה שהרבה מן החוקרים מכתשים בראיות דבר עין הרע והרמב"ן ז"ל כתב שדי לסתור דבריהם במ"ש בגמ' לענין דינא אסור לעמוד על שדה חברו בשעה שעומרת בקמותיה.

ואין צורך למאמין לבקש ממקום אחר ראיות ומענות אע"פ שישנן רבות ועצומות כי תספיק קבלת רבותינו שעל אדני הדבר הזה המביעו ויסרו דין ומשפט גמור ועוד עדות נאמנה אצלי מ"ש בגמ' דפסחים על ענין אם הגלגל קבוע ומזל חוזר שחזרו חכמי ישראל באותו הזמן והודו לחכמי א"ה, וסוף דבר אחרי מאות רבות משנים כל התוכנים מא"ה בחקירתם עפ"י הנסיון והמופת שבו לדברי חכמינו וקבלתנו הקדמונית וא"כ אין לזוז ממה שנפסק עפ"י גמרתנו אפי' כל רוחות התקירות האנושיות שבעולם באות ונושבות בו כי רוח ה' דבר בנו. אכן חסר דעת החוקר ואין שכלו מגיע לעומק חכמת הטבע ומעשה בראשית כי רב הוא וכתוב מגיד דבריו ליעקב וסוד ה' ליראיו וחכמי א"ה לא ידעו ולא הבינו בטבע כי אם שטחיות הדברים הנראה לעין ולא פנימוחם כאשר השכילו מקבלי מעשה בראשית כמ"ש הר"ן ז"ל בדרשותיו. ועוד אפי' יהבינן להו בהא מילתא כל טענתיהו לא אמרו שכל הדברים פרים ורבים מחבור זכר ונקבה, אלא שכל הנולד מתחלה מביצה וגם מכנים יתאמת מאמרם שנולדים מביצה המתהווה מן הזיעה. ורש"י ז"ל כתב במס' ע"ו על ביצי כנים מינא הוא דמתקרי ביצי כנים ודקין הן ובלעז לינדרים והוא מג' דשבת פ' שמונה שרצים וא"כ הדין אמת ויציב ונכון וקיים על מקומו ואין לשנותו כלל ועיקר מתמת תואנות החקירות החדשות מקרוב באו. בוא וראה מה שכתב הנשר הגדול אבני אבות החכמים בתורה ובכל חקירה הרמב"ם ז"ל בפ' למשנה פ' העור וחרוטב על עכבר שחציו עפר וחציו אדמה ותו לא מירי נאום הצעיר. יהודה בכמ"ר אליעזר בריל ז"ל פה מנמובה צום העשירי תע"ה לפ"ק.

והיתה תשובתי אליו: ראיתי פסק מעכ"ת על הכנים ואמרתי יישר ויישר אע"ג דמנגד לסברא בכל מכל כל יען כי להחמיר ולא להקל אנן קיימין בדבר דבין הפוסקים נבוכ ומסופק הוא אם הפידוקקיו או הפוליצי מותר להרוג בשבת ליעיין מר בשלטי גבורים פ"א דשבת דף ק"א ע"ב אות א' ב' ואם הוא הפידוקקיו מה הוא אם של ראש או של מקום אחר ועל הכל דמוללו וזורקו אמרינן בגמרא דשבת פ"א וזה כבודו אפי' בחול והחוקקים הודיעו בראיות ברורות דאין מין בא מן העפוש ואין הביצים מתהוים מן הזיעה אלא מן הבעלי חיים וחכמי ישראל שחזרו והודו לחכמי אוה"ע בענין מול קבוע וגלגל חוזר הורו באצבע דלאו כל מילי דאתרו בגמ' מפי הקבלה הם אלא החכמי ישראל דברו גם הם לפעמים מפי השכל והחקירה האנושית ולא מפי הקבלה דאל"כ למה להם להודות היה להם להתחזק בקבלתם ולא לשוב מפני כל ראיות אוה"ע ואם בזמננו איכא ואיכא חכמי אוה"ע הסוברים כקאפערניקוס דגלגל קבוע לא מעטו הסוברים ג"כ ומוכיחים להיפך והדברים ההם אינם כחכמה למודית היינו מאטהעמאטיקע שיוכל האדם להביא ראיות ברורות ואמיתיות וטופת חותך עד אשר לא ישאר לבעל דין מקום לחלוק

ולהשיב עליהם אלא זה אומר בכה וזה אומר בכה וכל אחד ואחד מביא ראיה לדבריו וגם בענין עיין הרע לא מעטו חכמי אוה"ע החוקרים כאובי"דו וזולתו, וגם פליגי נלוח עמהם דהאמינו דבר עין הרע כמונו. עיין אלפסי פי"ו דשבת דף קמ"ו ע"א חמשה נהרגין בשבת זבוב שבמצרים, צרעה שבנינה, ועקרב שבהדיב, ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטה בכל מקום ושאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו מותר להרגן לדברי הכל. ועיין שלטי גבורים שם אות א' בענין הדינת פרעוש בשבת, נחש דורסו לפי תומו, עקרב דורסו לפי תומו, הצד נחש, חכמי ישראל.

שו"ת שבט הקהתי ח"ג סי' קכו

תשובה: א) עי' צסי' (שט"ו, ט) דכנה מותר להרוג וכו' והמפלה ראשו מותר להורגם והטעם דכנה אינה פרה ורצה ואינה צאה מזכר ונקבה.

והנה מכת הכינים שנשערות הראש דשכיחי היום צעיקר צילדים, אנו רואין שמטילין צינים ופרה ורצה לכאורה יש לאסור להורגם. וחפשתי בספרים ומלאתי בספר תורת שנת (שט"ז ס"ק ט"ו) שכ' וז"ל והנה מחקרי הטבע כתבו שאף הכינים שבראש פרים ורצים וצלתי ספק דזהו הטעם של הר"י מאורליאנש שהציאו החו' (בדף י"ב) שאומר דאסור להורגם מה"ת ומסיק שם דכינים שבראש שפריס ורצים אסור להורגן, וכ"כ צסי' (ער"ה סק"א) עיי"ש.

ומלאתי ג"כ בספר מקור חיים להחומת יאיר (צסי' שט"ז) בקיצור הלכות שם שכ' דבספרו הארוך העיר מזה על מה דחכמי הטבע אומרים דכינים שבראש פרה ורצה ע"כ אצל לא זכינו לפי הארוך שלו. ובודאי דחז"ל ודאי ידעו מזה דהכל היה גלוי לפנייהם אלא ז"ל דצומן חז"ל הכינים שבראש לא הי' פר"ו נודברתי פעם עם הגאון הגדול רי"ש אלישיב שליט"א וג"כ דעתו הי' נוטה להחמיר, כיון שרואין שהכינים שבראש דצומנינו מטילים צינים].

Riddles of the Week

#1

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק י הלכה ד

דברי הפורענות שהנביא אומר כגון שיאמר פלוני ימות או שנה פלונית רעב או מלחמה וכיוצא בדברים אלו אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו, ואין אומרים הנה דבר ולא בא, שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקיה, אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה שאמר בידוע שהוא נביא שקר, שכל דבר טובה שיגזור האל אפילו על תנאי אינו חוזר, ולא מצינו שחזר בדבר טובה אלא בחרבן ראשון כשהבטיח לצדיקים שלא ימותו עם הרשעים וחזר בדבריו, וזה מפורש במסכת שבת, הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחן הנביא, הוא שירמיהו אמר בתשובתו לחנניה בן עזור כשהיה ירמיה מתנבא לרעה וחנניה לטובה, אמר לו לחנניה אם לא יעמדו דברי אין בזה ראיה שאני נביא שקר אבל אם לא יעמדו דבריך יודע שאתה נביא שקר, שנאמר אך שמע נא את הדבר הזה וגו' הנביא אשר ידבר שלום בבוא דבר הנביא יודע הנביא אשר שלחו ה' באמת.

#2

תלמוד בבלי מסכת זבחים דף יט עמוד ב

ת"ר: כיצד מצות קידוש? מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדש.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן ד סעיף יח

אלו דברים צריכין נטילה וכו' והנוגע ברגליו.

Selected audio from our listeners

Answers to the Questions

Answers to the Questions 1 *click here*

Answers to the Questions 2 *click here*

Answers to the Questions 3 *click here*

Answers to the Questions 4 *click here*

Answers to the Questions 5 *click here*

Answers to the Questions 6 *click here*

Answers to the Questions 7 *click here*

Answers to the Questions 8 *click here*

Answers to the Questions 9 *click here*

Answers to the Questions 10 *click here*

Answers to the Questions 11 *click here*

Answers to the Questions 12 *click here*

Answers to the Questions 13 *click here*

Comments on the Shiur

Comments on the Shiur 1 *click here*

Comments on the Shiur 2 *click here*

Comments on the Shiur 3 *click here*

Comments on the Shiur 4 *click here*

Comments on the Shiur 5 *click here*

Comments on the Shiur 6 *click here*

Comments on the Shiur 7 *click here*

Selected emails from our listeners

Answers to the Questions

א- בפרשת וארא נשאלה כעין שאלה זו על האור החיים, הנה נקט שם האור החיים עיקר הבטחת והבאתי היה על תנאי שידעו כי אני ד' וביאר שלא ינאצו את ד', ולענין השאלה על דבריו מהרמב"ם נעתיק מש"כ.

הצל"ח מייסד לתרץ הקושיא הידועה מגמ' ברכות דף ד' לענין הבטחת עד יעבור דראויים היו שיעשו להם נס בביאה שניה ואלא שגרם החטא, שעיקר יסוד הרמב"ם הוא רק במקום שיש מקום ערעור על הנביא, ולכן אצל נבואת משה שיש בה הבטחה של וגם בך יאמינו לעולם הלא אין חשש ערעור ואפשר שיגרום החטא, ואלא שיל"ע לפי שעדיין לא נא' וגם בך יאמינו לעולם, אבל מאידך גיסא כשלא נתקיים הנבואה הרי כבר נאמרה וגם בך יאמינו לעולם וצ"ע, עוד יש מקום להעיר אולי עדיין לא ניתנה למשה הגדרת נבואה של פה אל פה אדבר בו וא"כ אולי לא היה בכלל הבטחת וגם בך יאמינו לעולם

והנראה התי' הנכונה הוא, הנה אומרים בקר"ש והיה אם שמוע וכו' והרבה הבטחות לטובה, הלא ודאי אין להק' לפי הרמב"ם נבואה טובה עומדת אפי' אם היה על תנאי, ואע"כ אם עיקר ההבטחה נאמרה באופן זה אינה בכלל מש"כ הרמב"ם נבואה לטובה אפי' על תנאי, וע"כ כוונת הרמב"ם רק באופן שיש הבטחה גמורה ואלא שנא' תנאי

ב- עיין שפ"א זבחים י"ט: כיון שדרך הכהנים להלוך יחפי רגל תמיד היה כנוגע בבשר יד ורגל המגולה שאין בה דין נטילה עיי"ש, ועוד אם עיקר תקנת הנטילה משום נקיות י"ל בפשיטות, ואפי' לפי המבואר בלבוש סימן ד' ועוד שיש בה משום רוח רעה לכאורה יש מקום לומר שלא שורה הרוח רעה במקום טהרה (ולכן גם במקוה אולי יש מקום להתיר המברך שם ליגע במקום המכוסה בשעת הברכה).

בענין קידוש ידים ורגלים ביחד

1. לא נגעו ממש ברגליהם, שאם כן הרי זה חציצה שהמים אינם יכולין לבא בין הידים לרגלים (שו"ת לבושי מרדכי אבהע"ז סי' ע"ז).

2. הרגלים היה דרכן להיות מגולין בביהמ"ק וממילא דינם כפנים וידים שאינם מטמאין ושאר מקומות המגולין. (שפת אמת זבחים י"ט:).

3. אם הרגלים רחוצות יפה מכל ליכלוך וזיעה אינם מיטמאין, וכן היה בביהמ"ק שרחצו יפה בקידוש ורגלים (פקודת אליעזר או"ח ס"ד סי"ח ס"ה)

4. נטילת הרגלים הוא משום רוח רעה, ובמקדש ליכא רוח רעה (שו"ת בצל החכמה ח"ב סי' כ"ט).
5. נטילה אצל הכיור לא היה משום נקיות שהרי הכיור היה בין האולם ולמזבח, ואם היה משום נקיות היה צריך להיות קודם המזבח, אלא ששמו אחר המזבח בכדי שנבין שמטרת הנטילה היה משום הידור וכבוד העבודה, שנטלין ידיהם ורגליהם קודם. (ר' סעדיה גאון, וכ"כ בחינוך מצוה ק"ו), וכן באונקלוס מתרם "ויקדשו" ומפרש הרמב"ן דסובר דהחיוב הוא משום קדושה לא משום נקיות.

בענין הבטחת הקב"ה שיכניס בני"י לארץ ישראל

1. רש"י מפרש "ואכלם" שכוונת הקב"ה היה באמרו כן שיתפלל על בני ישראל, ולכן חזינן שבאמת מה רבינו אמר לו טענה הנ"ל "זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך... וכל הארץ הזאת.... אתן לזרעכם" דהיינו שמשה אמר להקב"ה שכבר הבטיח ארץ ישראל לבני"י ואיך יוכל לחזור, וקיבל הקב"ה טענתו, ואכלם אמר רק שיאמר טענה זו, וכן היה, וכן ביאר בבכור שור שלפי פשט זו הכוונה של "ואכלם" לא אמר אלא שיפחד ויתפלל.
2. לכן אמר הקב"ה למשה ואעשה אותך לגוי גדול, שאם תאמר כבר הבטחתי שאני יביאם לא"י, אעשה אותך לגוי גדול ובכך אקיים הבטחתי. (אור החיים), והבאתי קאי על כללות בני"י וזרעו של משה הם בכלל בני"י.
3. בכמה מפרשי הרמב"ם מבואר דאם אמר תנאי מפורש בוודאי לא יקבלו אלא אם כן יקיימו התנאי, וכן בקרא כתוב שרק אם "וידעתם" דהיינו שידעו השי"ת ויתנהגו כראוי, אז "והבאתי" וכמו שהאור חיים מפרש שם.

לייבל געלקופף

לכבוד הר"ר דוד שליט"א

על הקושיא ראשונה, שהבטיח השי"ת למשה רבינו ואעשה אותך לגוי גדול, והרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"י ה"ד) כתב דאם הבטיח הקב"ה דבר לטובה אינו חוזר בו, וא"כ היכן נתקיים כן במשה רבינו, וכן יל"ע בהא דהבטיח השי"ת במצרים והבאתי אתכם להארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה וכו', והא דור המדבר לא נכנס לא"י?

הנה קודם אבאר על פרשתן, הוא גמרא מפורשת במס' ברכות דף ז ע"א:

וא"ר יוחנן משום ר' יוסי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה לטובה אפי' על תנאי לא חזר בו מנא לן ממה רבינו שנא' הרף ממני ואשמידם וגו' ואעשה אותך לגוי עצום אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובטלה אפ"ה אוקמה בזרעיה שנא' בני משה גרשום ואליעזר ויהיו בני אליעזר רחביה הראש וגו' ובני רחביה רבו למעלה וגו' ותני רב יוסף למעלה מששים רבוא אתיא רביה רביה כתיב הכא רבו למעלה וכתוב התם ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ע"כ, וע"ע לקמן.

ועל קושיא מביאת הארץ, הנה עיי"ש באבן עזרא שכתב שם כי רבים מיוצאי מצרים גם בניהם יחשבו כהם, - והנה זהו מה שיש לנו בפירשו עה"ת אבל כידוע דבסדר שמות הוא פירש הארוך ודלא כשאר ספרים עה"ת שהם הקיצור (ועיין במבוא לאבן עזרא עם פירש עזרא להבין להחוקר הרב יהודה ליב פליישר ז"ל מטמישוואר נדפס בוניה תרפ"ו והחכם יש"ר (יצחק שמואל רגיו מאיטליה...) מצא פירש הקצר שנת ת"ר ויש חומשים היום שנדפסים בסופו)

ושם בקצר כתב יותר והעתיק לשונו והטעם והבאתי אתכם אל הארץ; הם או בניהם, ויש אומרים על תנאי, ואין צורך כי רבים מיוצאי מצרים שהם פחותים מעשרים שנה נכנסו לארץ, גם בני המתים במדבר עכ"ד שם, - וע"ע לקמן, והספורנו שם כתב על הפסוק הקודם כי אני ה' אלהיכם המוציא וגו' כי בהיותי אלהיכם, משגיח עליכם בפרט ואני המוציא ומשתדל עתה להוציאכם, אין ספק שאעשה כל מה שאמרת; והבאתי אתכם אל הארץ, כאשר תתבוננו בכל זה תהיו ראויים שאביאכם אל הארץ ואתונה לכם, ובפסוק אח"כ כתב ולא שמעו אל משה וכו' להתבונן בכל זה בענין שיבטחו בישועת האל יתברך ונחשבה להם צדקה, כענין באברהם וכן לא נתקיים בהם ונתתי אותה לכם, אבל נתנה לבניהם, עיי"ש והדברים נפלאים, וע"ש באוה"ח הקדוש שכתב ג"כ וז"ל בא"ד ונראה כי מקור החכמה נתחכם על קושיא זו, וקודם אומרו והבאתי אתכם וכו' אמר וידעתם כי אני ה' המוציא וגו' פירש תנאי הוא הדבר ובזה והבאתי וגו' וזולת זה אם תנאצו ה' אין כאן הבטחה זו, ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת השם באמצע הבטחות הטובות ולא איחר ולא הקדים, לומר עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי, אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא הדבר, וידעתם וגו' אז והבאתי וזולת זה יהיה מה שיהיה עכ"ד (ויש לתת לב שמזה הביאור הוציא האבע"ז לעיל וכן מהספורנו)

ועיי"ש ברבינו בחיי שכתב לפרש שם והבאתי וכו' ונתתי אתה לכם מורש אני ה'; וכתב מורשה ולא ירשה, לרמוז שלא יהיו יורשים אותה, לפי שעתידים היו יוצאי מצרים למות במדבר, אבל יהיו מורשים אותה לבניהם, ובניהם יכנסו לארץ ולא הם ולכך הזכיר לשון מורשה עכ"ד, ובאמת הוא גמרא במס' בב"ב ביש נוחלין קי"ט ע"ב בסוגיא דבנות צלפחד או דילמא שמורישין ואינם יורשין ועיי"ש ברשב"ם(ועיי"ע בפנים יפות בכ"מ שציין שם המפתח פרנקל, ולמוז"ק הישמח משה שם וברשת פנחס ד"ה נתן נתן, [וע בחת"ס שם בוארא בכמה אופנים, וע"ע בספר הנפלא תולדות חנוך עה"ת (מהגאון רבי חנוך הענדיל

פרידלאנד זצ"ל אבד"ק פאריטש בליטא מגדולי תלמידי המהרי"ל דיסקין זצוק"ל והבית הלוי) בפרשת וארא שם,

ובתוספתא סנהדרין פרק חלק פ"ג ה"א שמנה שם אלו שאין להם חלק לעוה"ב איתא שם, מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, ואין באין לארץ, שנאמר וכל מנאצי לא יראוה, וכתב שם החסדי דוד (להגאון רבינו דוד פרדו זי"ע הנודע בספריו המרובים מגדולי הספרדים ומחתנו של החיד"א) מ"ש כאן ואין באין לארץ, לא נזכר לא במשנה ולא בגמרא, ולפי הלשון יש לפרש דאע"ג דבדור המדבר ס"ל שיקומו בתחיה ויבאו לארץ עם משה רבינו ע"ה, דכתיב (דברים ל"ג כ"א) ויתא ראשי עם, לפי שהקב"ה הוציאם ממצרים וא"ל והבאתי אתכם אל הארץ, ודיבורו ית' אינו חוזר אלא שעתידים לבא, אפ"ה אין מרגלים בכלל, וכו' עיי"ש

ובספר נתיבות שלום עה"ת (מהגאון רבי שלום יוסף פייגנבוים זצ"ל אב"ד לוקאטש בפולין תלמיד הגאון האדיר רבי מאיר אריק זצ"ל) שם כתב על האוה"ח להעיר דלכאורה כ"ז דמשום שהיה תנאי, משו"ה לא זכו ליכנס, ניחא רק לרבי יהודה דלא מצריך תנאי כפול, אבל לרבי מאיר בלאו הכי לא הוי התנאי כדין דלא היה כפול וגם לית ליה מכלל לאו אתה שומע הן, וא"כ הדרי קושיא לדוכתיה (וכן ראיתי באילת השחר עה"ת שם שהקשה כן) וז"ל בא"ד וע' סנהדרין ק"ח ע"א דפליגי ר"א ורע"ק אם דור המדבר יש להם חלק לעוה"ב, ונראה דר"א כר"מ דבעינן תנאי כפול, וע"כ הגם שלא נתקיים עכ"פ יקויים והבאתי אתכם, והיינו לעתיד לבא בתחיית המתים ותיבת אתכם נוטריקון, איחר ת'חיית כ"ל מ'תים, א"ם ת'נאי כ'פול מ'פורש, כלומר אם יכריעו חז"ל כן שצריך תנאי כפול, כי גם בזה יפה כח חז"ל להכריע, וכו' נשאתי את - ר"ת וסופ"ת תנאי, עיי"ש עוד בדבריו הנפלאים,

והנה עוד יש להקשות על התירץ של האוה"ח דהא הבאנו הגמ' במס' ברכות דכל דבר לטובה שהבטיח הקב"ה לטוב אינו חוזר, ולכאורה הביאור הוא דהבטחה לביאת הארץ לא הוי כהבטחה ליתן שכר לבני", אלא הוי חלק מן המעלה הרוחניות של ישראל, אבל היכא דליכא ידיעת השם שוב ליכא כלל מעלה בא"י ואין טעם להכניסם לארץ דכלפיהם מדבר וא"י שויים, הלכך לא חשיב גזירה לטובה דאי"ז גזירה טובה אלא ליודעים את ה' ודו"ק (וכל זה נשרש לנו מרבינו ציס"ע רשכבה"ג האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל)

ובאמת יש להאריך בעוד מהלכים עיין בצל"ח שם בברכות ז ע"א ובדף ד ע"א ובמשך חכמה בכמה מקומות על פני ספרו שמאריך ביסודו של הרמב"ם, ויש אריכות בזה בספר מחזה עליון להרב רבי יצחק סנדר ז"ל ובספר אברהם יגל יצחק ירנן להרב הגאון רבי דוד קאהן שליט"א אב"ד גבול יעב"ץ יש מאמר ע"ז אבל אין הפנאי אתי כעת,

על הקושיא השניה דכשהיו הכהנים רוחצים ידיהם ורגליהם לא היה מטמאים עצמם משום דנגעי ברגליהם והוא מהמקומות המכוסים,

הנה השפת אמת שם בזבחים כתב דבודאי אין סברא לומר דאחר הקידוש נטל ידיו רק נראה כיון דדרך הכהנים לילך יחפי רגל הוי כנוגע בבשר ידו ופניו המגולה דאינו צריך נטילה, וראיתי בתש"ב בצל החכמה ח"ו סימן ק"ל שמאריך להקשות על השפ"א דהכהנים לא משמשיין בביהמ"ק אלא שני ימים בכ"ד שבועות וא"כ ליכא למימר דהוה כמקומות הגלויים, ולענ"ד לא קשה כ"כ ויש ליישב ודו"ק, ובספר זבחי קודש להגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א ראב"ד ירושלים כאן ראיתי שמקשה על השפ"א דהגר"א לומד דהיו רוחצים מהברכים ולמטה (ויש פלוגתא בראשונים בזה ואכמ"ל) והיו צריכים להרים המכנסים וא"כ היה במקומות המכוסים, ומסיים שם בזה"ל ועכ"פ עיני קידוש ידים ורגלים אינו ברור לי ובמהרה יבנה המקדש ונזכה לראות כהנים בעבודתם והכל יתחוו כמשה מפי הגבורה עכ"ד,

ובחלק ב בתש"ב בצל החכמה סימן כט הביא כמה ספרים של גדולי הספרדים שמיישבים דמוכח מכאן דאם הרגלים אינם מלוכלכים ונקיות מכל זיעה, א"צ נטילה אח"כ עיי"ש בשם ספר פקודת אליעזר, וציין שם להיעב"ץ במור וקציעה סימן ד שכתב דאפילו הם רוחצים זוהמא דובקה בהם ומיטמא, ומביא שם מהגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל ובנו הרב יפה ללב זצ"ל וספר פתח הדביר שכתבו לתרץ דאינו מניח ידו על רגלו ממש אלא הכונה שמקרב ידו סמוך לרגליו, אבל העיר מהרע"ב בזבחים פ"ב מ"א שלא כתב כן (וכן בשפ"א שם מביאו והוא ז"ז מקשה עליו מנא לו כן וגם דהרמב"ם בספר היד לא מביאו - אבל באמת בפירוש המשניות להרמב"ם כתב כהרע"ב והמציינים שם מביאים תוספתא שכתב כן עיין שם מהדורת המאור ובחזון יחזקאל שמציינים)

וכן בספר חיים ושלוה לכ"ק בעל מנחת אלעזר זצ"ל עה"ת בפרשתן מיישב כן, ועוד כתב שם ליישב דכל אלו הדברים שצריכים נטילה הוא משום רוח רעה, וא"כ במקדש לא שייך זה דלא היה שם רוח רעה, עיי"ש עוד, וכ"כ הבצל החכמה מעצמו שם אות ב,

ובתשובת לבושי ממרדכי (להאי גאון רבי מרדכי ליב ווינקלר זצ"ל אב"ד מאד רשכבה"ג בהונגריה) חאהע"ז סימן ע"ז שכתב לתרץ דין שמטמא אם נגע הוא רק תקנת חכמים וא"כ במקדש שבות לא גזרו, עיי"ש שמציין למהרש"א בשבת דסבר דלא אמרינן כלל זה רק בשבותים דשבת אבל כל האחרונים לקו עליו, והנה ראיתי בספרו של תלמידו הגאון רבי אברהם יהודא שפרייער זצ"ל הי"ד (תופס ישיבה בק"ק נירעדהאז הונגריה- וספריו הם על אופן פשט וסברא ישרה, ומטובי הספרים על מס' הש"ס שיצא מארץ הונגריה מלפני מחה"ע ונדפס מחדש ע"י מכון חתם ספר) בהשמטות סוף מס' קידושין, ובמהדורא חדשה נדפס במקומו בזבחים י"ט ע"ב שהרבה להקשות על רבו דהלימוד הוא מארץ בנקיון כפו ודברי קבלה כדברי תורה, וגם דהפסוק מדבר שם במקדש והניח בצ"ע, עוד כתב שם הלבושי מרדכי לתרץ כמו

האחרונים דלא נגע ממש, והוא ז"ל מביא מהרע"ב ופירש המשניות להרמב"ם דלעיל ומוכח כן מגמרא
מס' יומא כ"ט ע"ב ע"ש באריכות,

שמואל ווערצבערגער

Dear Rabbi Lichtenstein,

Riddle 1: Possibly, this riddle comes up in another form as well. Hashem promised the Avos to make a nation from their descendants yet He tells Moshe of His plan to destroy Klal Yisroel and replace them with a nation descending from Moshe. The Meforshim explain that although since Moshe descends from the Avos, making a nation exclusively from him would not strictly speaking violate His promise even though it would go against the spirit of the promise. Hashem can do that as a punishment. Similarly, though the inference of Hashem's promise was that He would bring the yidden who left Mitzrayim into Eretz Yisroel, strictly speaking Hashem didn't give this promise to any individuals; just Klal Yisroel as a whole. Thus, the Shevuah Tovah is not being retracted.

Riddle 2: I assume that the riddle is specifically not according to the Mishna Brurah who holds that the requirement to wash ones hands after touching ones foot is because of cleanliness. According to the Mishna Brurah, Lichorah the answer is simple that the hands and feet get cleaned at the same moment and thus the feet do not "re-contaminate" the hands. This is not comparable to the Rishonim (the Raavad) that hold that one needs to wash ones hands twice to get off the Tamei water from the first rinse because over there it is a real Tumah Dirabanan not a technical cleanliness requirement. If one holds, however, that touching ones feet is because of Ruach Raah then Lichorah it is shver just like nitilas yadayim. As a theory, maybe no Ruach Raah exists in the Beis Hamikdash because of the great Kedushah.

Thank you for all that you do for Klal Yisroel,

Ephraim Berger

1) I think this this question was asked in show 273 already.

According to the Targum Ben Uziel who says that on Pesach night Hashem transported the Jewish people to Israel and then brought them back that night it could be that the question doesn't begin. Alternatively, the Rambam in his hakdama to Mishna explains that the reason the promise can't go unanswered is because Hashem wouldn't let the Navi be proven a Navi Sheker but if it were something between someone and Hashem then Hashem could retract because of a sin. We can suggest that Moshe who was already a proven prophet by the time the Jews died would be similar since the issue of retracting is that the Navi is considered a Navi Sheker and not that be'etsem Hashem doesn't retract. Alternatively the Rambam's rule doesn't apply to a tnai explicitly stated in relation to the prophecy. Hashem prefaced the promise by saying vida'tem ki ani Hashem which was an explicit tnai.

2) The foot isn't intrinsically tam'e like a sherets. The Ben Ish Chai (Shana Rishona Parshat Toldot) explains that the when we go to sleep at night we have a ruach ra'a that attaches itself to the ends of the body which are the hands and feet. We wash our hands to remove the ruach ra'a in from them but the level of ruach ra'a on the feet is so strong that even washing them will not remove the ruach ra'a and thus touching one's feet with one's hands require one to wash his hands just like touching a someone's hands before they wash them in the morning. However, the Ben Ish Chai explains that the obligation to wash one's feet on Erev Shabbat is because the the zechut of Shabbat helps and removes his ruach ra'a. Similarly he explains that bizchut the Mikdash and the Avodah the Kohanim were able to wash away the ruach ra'a from the feet.

Akiva Ibragimov

Hi,

1. I think that the short answer is that in fact the good נבואה was actually נתקיים , because they actually did go in to א"י (at least their descendants). And I would say even more, that Hashem never intended to kill them and what he said that he's going to kill them was only a threat.

For the second riddle you can say that you can't compare the kohen washing there hands and feet to tovel im shertz biyado because in the case of the sheretz, the sheretz remains impure, But here in this case the kohan's feet are actually being purified

Good Shabbos

Y Kaltmann

Hi it's Sruly Modes, these are my answers to the weekly riddles.

1. A) The Tzlach explains that since the reason for the Rambam is in order to maintain a Navi's Nemanes, this isn't applicable by Moshe were it says "Yaminu leolam".

B) Rashi implies that Hashem had no plans on destroying his nation, rather the intent was to implore Moshe to pray.

C) There was no specific promise to these particular individuals, rather to the nation as a whole, Hashem always planed to reward this nation, just not through those particular people (see Aven Ezra on the Nevua of "eschem").

D) The Ohr Hachaim explains that the Rambam doesn't apply here, as there was a specific stipulation on the promise. Although the Rambam clearly states even when the promise is made on condition, seemingly the Ohr Hachaim is differentiating between an outside condition ("milsa achreti"), and here were the original Havtacha in it of itself is that the people worthy of going will enter.

E) Alternatively we can explain that the promise was made to the people worthy, the nation of post Eigel weren't those who the promise was said to original (see Beis Halavi on the havtacha to zarecha).

F) The Radvaz differentiates between not fulfilling a condition, and sinning.

2. A) The Ben Ish chai explains that we can't learn this out from the Mikdash, as there was a stronger power of Kedusha.

B) Since there was a Din to wash both hands and feet, the Tuema was removed from both of them together. This can't be compared to someone who touches his foot after already completing to wash.

Comments on the Shiur

I was surprised you did this episode without having on Rabbi Natan Slifkin (Zoo Rabbi) of the blog rationalist Judaism and who wrote the book The Challenge of Creation that addresses all these issues in an incredibly comprehensive way. Please have him on to address this!

Rena Lauer

Good morning Reb Dovid,

Was nice meeting you at the MFO Conference. I was the one from Lightwater Capital.

R' Aaron Lopiansky is in his series on Da Ma Shetashiv la'apikores said a fascinating point on this discussion of science. I believe it's in one of the shiurim on evolution, and I think it was from R' Chaim Shmulevits zl, but I could be wrong. He said "Torah is eternal, yet science changes every era. If you box the Torah into the science of today, you will find yourself with serious problems when the science changes tomorrow."

I thought that was a fascinating nekudah.

Yasher koach again for all that you do.

Hi

I enjoy your shows very much. You have a great way of speaking about topics that are not generally discussed publicly.

However, I would like to point out two soft criticisms.

The first one is about the show concerning Mikva. While you did touch on many important points, it was extremely crude in the manner in which you attempt to logic with how the Halacha should be concerning chatzitzas etc. There is much learning in mehalech hapsak and the word shimush in relating to learning from rabbonim doesn't refer only to how to view a mareh. It is primarily how to approach a sugya in Halacha.

While you definitely know how to learn and I have heard from your Chaveirim in Mir Flatbush and Lakewood how much you knew how to learn, when it comes to Halacha one must know the nuances of how to approach it the correct way. There are several seforim that help a young rav gain this perspective as well as numerous shiurim from Rav Asher Weiss to Rabbi Aryeh Lebowitz in how to approach psak.

As such, I think you would be best letting the rabbonim that you interview tell you how the Halacha should be and not vice versa. This is besides the fact that some things should just not be said publicly. Obviously if an interviewee brings up a topic, then that is out of your control. But there are certain things that are just not spoken about publicly.

There are numerous cases reported by Rav Bodner and Rav Shimon Eider that Rav Moshe told them to write something one way in English in their respective seforim even if he felt that the Halacha was different. There is something to print for the public and there is something for someone to speak to a rav about. There is something to be discussed publicly and there is something that is discussed in smaller groups only.

I happened to have mentioned to the mechaber of the sefer that Avi Kahn brought up on the show about Rav Ephraim Greenblatt's chazara on his strict stance on not allowing tevila on yom shvi'i. He told me that when he wrote the sefer he was 28 years old and many criticized him for printing that and similar things. But when I told him that it was broadcasted publicly he couldn't believe it. That was beyond the bounds that he would believe would be done. Even if he chose to bring up that psak you chose to include it on the show.

Lastly, if you are going to have a show about balebatim indulging in luxuries - why is that show being hosted by Ari Wasserman? Perhaps he should have you on the show so we can have a more authentic and personal look.

Be well,

Ari S.

Rabbi Kahane

יערות דבש חלק ב דרוש ז

זהו מה שנראה לכאורה, אבל ביותר יש להבין מה ענין זה ממנה היה מתחיל ובה היה מסיים. ונראה כי שבעה נרות הם שבעה חכמות, כי ידוע כי חכמה היא מכונה בשם נר, חכמת אדם תאיר פניו, ושבעה נרות הם חכמת חיצונים, ונר מערבי היא חכמת תורתנו הקדושה, שכינה במערב, וכל החכמות משתלשלות מתורתנו ומשם מקורם ושמה ישובו, כי כולם הם נערות המשרתות את המלכה, כמ"ש הרמב"ם [אגרות הרמב"ם פאר הדור סמ"א] שהם לרקחות ולטבחות, וכולם צריכים לתורתנו, כאשר הארכתי בזה וחברתי ספר מיוחד, ועל זה אדני הספר הטבעו, כי כל החכמות הם פרפראות וצורך לתורתנו, כאשר חכמת גימטריא שהיא חכמת המדידה ונכלל בה חכמת המספר ותשבורת ואלגעברא, צריך מאוד למדידת עגלה ערופה ומדידת ערי לויים ומקלט ותחומי ערים:

אורים ותומים קיצור תקפו כהן סימן קכג קכד

ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' השכיל על ידם, כי קושיות רבות שהקשו עליהם אחרונים ותירצו בדרך חריף ועמוק, וכמו כן כללו במתק וקוצר לשונם דינים הרבה, ולאין ספק שלא כוונו להכלל כי איך היה אפשר לרב המלאכה מלאכת שמים שהיה עליהם, ומי הוא הגבר שיעשה חיבור על כל התורה לקוח מכל דברי הראשונים ואחרונים ולא יכבד עליהם מלאכה מלאכת שמים, רק רוח ה' נוססה בקרבם להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב, וחפץ ה' בידם הצליח.

שו"ת חכם צבי סימן עד

מעשה בריבה אחת שפתחה בטן תרנגולת להוציא בני מעיה בשפת השלחן וחתול א' עומד למטה אצלה עומד ומצפה לאכול ממה שיפול ארצה ואמרה הריבה שלא מצאה לב בתרנגולת ואמה בעלת התרנגולת אמרה שמא או קרוב לודאי הושלך הלב לארץ ואכלו החתול העומד שם מוכן לאכול הנופל והריבה אומרת אני לא השלכתי לחתול אלא (טרפיפה הערץ) הוא הטחול אבל הלב לא השלכתי לחתול והתרנגולת שמנה ובריאה וטובה אין בה שום חסרון ולא רקבון בבני מעיה ולא ניכר שום רשם מלב שנימוק או נתמסמס ולא שום שינוי בעולם בכל בני מעיה וגם בעודנה בחיים חיותה היתה חזקה ובריאה ובכל כחה לאכול ולשתות לילך ולעוף ושלמה בכל חושיה בכל עוז ותעצומות ככל א' מהתרנגולת הטובות והבריאות אלא שהריבה אמרה שלא מצאת בה לב ובא מעשה לפני התלמידים והטריפיה מטעם ניטל הלב יורנו המורה מה משפט התרנגולת:

תשובה טועים כל האומרים כן כי דבר ברור הוא לכל אשר לבו לב חכם בקרבו ומוח בקדקדו שא"א לשום נברא בעולם לחיות אפי' שעה אחת בלא לב ויהיה כאחד הבריאים וא"א לצייר כלל מציאות ניטל אלא שתכף אחר שחתכו הלב מן הבעל חי שחטוהו ובמחמת חולי א"א לומר שימס הלב ויתמקמק ולא יהיה מסוכן במדרגה התחתונה ויותר גרועה שבמסוכנת וזאת התתנגולת /התרנגולת/ שלא היתה מסוכנת ולא חולנית אדרבה שמינה ובריאה וטובה

ושלמה בכל חושיה ואין בה שום רושם מסמוס הדבר ברור שלבה נפל בפתיחת בטנה ואכלו החתול ואף שדבר זה מושכל ראשון ואין צריך ראייה לסתום פי הטפשים הקופצים להורות ראה זה מצאתי בכ"מ פ"י מה' שחיטה בנותנו טעם למה לא מנה הרמב"ם ניטל הלב או נברא חסר כתב וז"ל אברים שאם ינטלו וא"ל לה להתקיים אפי' שעה א' לא מנאם ובזוהר פ' פנחס בתוך השאלות ששאל ר"א מאליהו ז"ל והשיב לו דבמתיבתא דרקיעא אמרו וז"ל כמה דשייפין לא יכלי למיקם בעלמא אפי' רגעא חדא בלא לבא ע"ש ולא שאני פוסק הלכות מתוך הזוהר אלא שהדבר מושכל ראשון והאמת עד לעצמו ועוד כבר כ' הגאון הגדול מהרדב"ז כל מקום שאין הזוהר חולק על הגמ' פסקינן כוותי' ואפי' במקום שהפוסקים חלוקים הזוהר מכריע כ"ש כאן שאין שום חולק וחליל' למי שיש לו לב שיחלק בדברים אלו והחולקים בלא לב ידברו ועוד טעו התלמידים בהיא דנשחטה הותרה ותלינן בכל מידי דאפשר לתלות כי היא דאינקוב ריאה היכא דממשמש' ידא דטבח והיא דזאב שנטל בני מעיים והחזירם כשהן נקיבים /נקובים/ דכשרה ואפי' שלא במקום שינוי כמו שכתבו ז"ל ש"מ דאף דאיכא ריעותא קמן כיון דאית לן במה לתלות תלינן כ"ש שיש לנו כאן לתלות שנפל הלב בפתיחת הבטן ואכלו החתול ואפי' בחיים דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת אמרינן בספק שונרא ספק כלבא אימר כלבא ספק שונרא ספק קניא אימר קניא ולכל הפירושים שנאמרו בענין ההוא היכא דההיתר שכיח טפי תלינן להיתירא והכא בודאי ההיתר שהוא לומר שהלב נפל ואכלו החתול ודאי שכיח טפי מלומר שלא היה לו לב כלל מבלי היות שום רושם נמס ונמוק ולא רושם זכרון שום סכנה ולא שום חולי ולא שום שינוי בעולם וא"כ הדבר ברור כשמש שהתרנגולת מותרת מבלי שום ספק ועוד בר מכל הטעמים האמורים היה להם לשום לב לדין האומר נתנסך יינך דכשהוא מסור בידו הוא נאמן ורבו האומרים דדוקא משום מיגו נאמן הא במקום דליכא מיגו כנ"ד אינו נאמן וכאן הרי האם בעלת התרנגולת מכחישה או לכל הפחות אומרת אינה יודעת וא"כ אין הריבה נאמנת ואף החולקים שם ואומרים דאף בלא מיגו נאמן השומר היינו באומר ברי לי לאפוקי בנ"ד שאינה אומרת ברי לי אלא שהיא אינה יודעת דלכ"ע אין זה כדאי לאסור וזה להתלמד במקום אחר שבנ"ד אין צורך לכל זה והדבר פשוט שהתרנגולת מותרת +/מהגהות ב"ד/ ע' שו"ת פמ"א (ח"א סימן כ"ג) שאילת יעב"ץ (ח"א סימן קכ"א). + והנלע"ד כתבתי צבי אשכנזי ס"ט:

פּלְתֵי סִימָן מִסִּיק ד

ועתה נבוא [ב]מה שכתב בשו"ת הגאון מהור"ר צבי אשכנזי ז"ל (חכם צבי) סימן ע"ז (וסימן ע"ד ע"ו) בריבה אחת שהיה פותחת תרנגולת והחתול עומדת בחדר לאכול כי יפול הנופל ולא נמצא הלב. והאריך בו הגאון הנ"ל ודבריו תחילתו מתוק וסופן מרור, ולא יכלו עדת בני ישראל לשתותן כי מרים הם, כי נשען על דברי הכסף משנה (הנ"ל) וחשבהו לבלתי אפשרי שהיה בעל חי זמן בלי לב, ולכך שפט כי בלי השגחת הריבה נפל לארץ והחתול אכלתו. וזהו יפה הורה, כי תלינן תמיד בדבר המצוי ושכיח, ולהיות חסר בלי לב ולהיות בריאה מכל מקום לא שכיח, לכך תלינן בחתול וכדומה, וודאי מה שנמצאו בפראנקפורט (בגליון הש"ע הובא בחכם צבי סי' ע"ו) בשם מהר"ל מפראג שהתיר ניטל הלב היה על זה אופן. וסוף דבריו אפילו נפתח התרנגולת בעדים כשרים והעידו שהשגיוח ולא נמצא לב, פסק כי עדים שקרי המה, ונשען על רשב"א (בתשובה ח"א סי' צ"ח) שכתב כן גבי ודאי טריפה אף שהעידו שחי

יותר מ"ב חודש, עיין שם. והפריז על המדה ביותר, כי איך מדמה חומרא לקולא, הרשב"א אמרו להחמיר דאין לסמוך על עדותן לבטל דבר תורה ולהקל באיסורים, אבל להקל לא שמענו דנימא עידי שקר הם ונאכל תרנגולת בלי לב, הס מלהזכיר להתיר טריפות וספק נבלות. ויאמר נא, העדים המעידים שהם פתחו בהשגחה ולא מצאו לב, מותר להם לאכול או לא, אם תאמר מותר לאכול הס מלהזכיר, הם ראו והעידו שלא מצאו לב ושווייהו חתיכה דאיסורא, וכי אמרינן ליה אכול תרבא. ואי אסור, נמצא חתיכה אחת לזה אסור ולזה מותר, נשתקע הדבר. ובפרט כי הרשב"א אמר מה שמקובל בידינו ומסורת הלכה למשה מסיני שטריפה אינה חיה י"ב חודש, ואפילו חוקות שמים וארץ אינם יכולים להכחישו ולנתק מוסרות התורה של בעל פה, ואם תאמר כן הרי אתה עוקר דבר תורה. אבל דבר זה וכי יש עליו קבלה או רמז בדברי חז"ל, רק בנוי לדעתו על פי השכלת הטבע ומציאות שלא יצויר לבעל חי להיות חי בהעדר הלב, וכי זהו הכחשת הקבלה והתורה עד שנימא שיבטל אלף עדים ואות אחת מהתורה לא יבוטל, וכי בזה הכחשה לתורה וקבלה, אדרבה חיזוק מבלי לילך אחר מציאות הטבע, רק כפי התורה אשר לנו מורשה, ומה בכך שמכחיש חוקות הטבע, וכי על ידי כן יצא חורבה כמו שיש לחוש אם נכחיש כללית התורה בטריפה אינו חיה וכדומה, ובפרט יסודת חכמי טבע בנוי על פי נסיון, היום היתה הסכמה כך, וכאשר באו אנשים שראו ההיפוך אף הם נזרו אחור מהסכמתם ועשו כלל אחר, וכן תמיד, עד כי עכשיו על ידי נסיון בזה נסוגו אחור ממש מכל הנחת גלינוס ארסטו וכדומה [ו]יבחרו הנחות ויסודות חדשים, אם כן איך בשביל יסודת טבע מציאות, נכחיש העדים ונתיר איסור טריפה וספק שלה. וכל זה אילו הדבר מוסכם וברור בלי חולק מבעלי תורה, אבל הוכחתי לעיל דאבות עולם אינם מסכימים על כך וסוברים דהוא רק טריפה, והרמב"ם בעצמו לא מנאוהו בכלל נבילות בשום מקום, ולכן ח"ו להקל באופן כזה. והנה ברור דלפעמים נימס וניטל הלב, רק יש אבר אחר אשר למראית עין אין מראהו דומה ללב כלל, ולא תואר לו כלל, רק יש לו בעצמתו חללים וכדומה כמו לב, אזי שם משכן רוח חיוני ויכול להחיות הן בהמה והן עוף, אלא בבהמה ודאי מורגש בכמות, אבל בעוף אין לו ממש כמות רק הוא קטן בתכלית הקטנות, ויחשב רק כחתיכות בשר קטן אשר נמצא כזה הרבה בפתיחת עוף, ואין אנו (שם) [שמים] על לב להשגיח בו שהוא שהיה משמש במקום הלב ועל ידו חיית העוף, ואם כן איך סלקא דעתך להתיר ניטל לב, אולי היה נמצא בו כזה ולית דמשגיח ביה. וזהו אשר כתבו פוסקים הנ"ל ניטל הלב טריפה, ודאי ידעו כי אי אפשר להחיות בלי לב כלל, רק הם כווננו אל אופן כזה שיש בו כמו דלדול משמש במקום לב וגוף ניטל, אם כן יכול להחיות והלב אינו והוא טריפה, וזהו שכתבו טריפה, ודבריהם אמת וברוך שבחר במשנתם. ולמען בירור הדברים כי תורה היא ולא יהיה גרעון במלאכת שמים, קמתי וכתבתי על ידי הישיש התורני המופלא מהור"ר העניך האלי לעשות בשמי שאלה שקורין רעזפאנזי אצל כל רופאים בהאלי, וזהו העתק תשובתם אות באות. ואם כן ידין כל אחד כמה צריך להיות מתון בהוראה. אחרי אשר הגיעו לידינו שתי שאלות, לא ידענו סבתם, ונתבקש מאתנו חקירת הרופאים פה מהמדרש הזה להשים עליהם על פי יסודות חכמת הרפואות והנתוח. התאספנו יחד בישיבה, ואחרי העיין והעצה הסכמנו בדבר התשובה הזאת. נציע הנה. אמנם השאלה האחת זה תורפה, אם אפשר לבעל חי איזה שיהיה להחיות זמן מה, אחרי אשר נטל הלב מקרבו אם על ידי חולי או בסבה אחרת איזה שתהיה. קודם כל צריך שנודע כי לא ימצא בשום אופן ואפשרות על פי חכמת הרפואה שניטל הלב על ידי איזה חולי. אמת הדבר לפעמים יגיע איזה חולי ללב עצמו, והנסיין הורה גם הוא לפעמים שהיה הלב רך וחלוש בתכלית הרכות והחולשה. גם נמצא

בו תולדות חדשות כדמות השרץ הנקרא פאלופוס. לפעמים היה נמוח מבחוץ, גם נמצא בו מכות בשר כאלו נשרף באש בסבת הדם הנבלע בוורידין ועורקין שבגופו, וכדומה לזה נמצא בשר בשטחו החיצון אבעבועות קטנות. אמנם בכל אלה האופנים הוא תקוע כיתד במקום נאמן בחזה ולא יזוז ממקומו אף לא נמוח ונפסד לגמרי מה שאי אפשר. והנה הבעל חי אשר יקרה לו חולי הלב כזה, יתמוד להחיות כל עוד שלא יגבר החולי באופן שתנועתו אשר היא מקור החיים לא נתבטלה לגמרי. אך אם יגבר החולי ותכלה התנועה, אזי בודאי תמות הבריאה אשר חלתה החולי הזה. ומבואר אם כן מזה שאם היה אפשר ללב שיוטל בשום אופן לגמרי היינו שיפסיד ויאבד לגמרי, שאי אפשר לאותו החי להחיות אף רגע אחת. כמו שאי אפשר לשום בריאה להחיות אם ניטל ממנה הלב ביד רמה או שנחתך בקרבו אבל תמות מיד או בזמן מועט אחרי אשר נטל ממנו הלב, כי בהכרח יצא הדם במהירות ובשפע כעין נחל הנובע. ועל דברי השאלה השנית, עוף שנפתח כעין תרנגול או אווזין ולא נמצא בו לב, אם נוכל לומר שיש שם אבר אחר שנולד במקום משכן הלב, שיפעול פעולת הלב, ואם כן יחיה העוף אף על פי שנטל הלב. הנה נקדים לך כלל זה. לנמנע טבע קיים שיחיה שום בעל חי אם עוף אם בהמה אם לא יהיה שם לב, או על כל פנים איזה אבר או בשר חי שתבניתו ומתכונתו כתבנית הלב. דהיינו שיש בו חלל, גם וורידין ושופכים מוכנים לתנועת הדם וסבובו. ולפיכך אם יש שם אבר אחד כזה כדמות וכתבניתו, בעל שני חללים גם שני אזנים ושני וורידין ועורקין מוכנים לתנועת הדם כנ"ל. בודאי אפשר שתחיה הבהמה הזאת או העוף הזה ויתקיים זמן רב. אף על פי שאין צורת האבר הזה דומה לצורת הלב מבחוץ. ואף על פי שימצא במקום אחר בחזה, אם למעלה ממושב הלב או למטה ממנו או בצד אחרת ממה שדרכו להיות שם. כל זאת הסכמנו ולראייה באנו על החתום: עד כאן התשובה:

Rabbi Meiselman

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צד עמוד ב

תנו רבנן, חכמי ישראל אומרים: גלגל קבוע ומזלות חוזרין, וחכמי אומות העולם אומרים: גלגל חוזר ומזלות קבועין. אמר רבי: תשובה לדבריהם מעולם לא מצינו עגלה בדרום ועקרב בצפון. מתקיף לה רב אחא בר-יעקב: ודילמא כבוצינא דריחיא, אי נמי כצינורא דדשא. חכמי ישראל אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן-הרקיע, ובלילה למעלה מן הרקיע. וחכמי אומות העולם אומרים: ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע, ובלילה למטה מן הקרקע. אמר רבי: ונראין דבריהן מדברינו, שביום מעינות צוננין ובלילה רותחין.

רמב"ן הקדמה לבראשית

אבל זה אמת וברור הוא שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד לעיני כל ישראל נאמרה מפיו של הקדוש ברוך הוא לאזניו של משה כענין שאמר להלן (ירמיה ל"ו) מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו הודיענו תחילה ענין בריאת השמים והארץ וכל צבאם כלומר בריאת כל נברא העליונים והתחתונים א"כ כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם לחכמים תולדות עם ארבע הכחות שבתחתונים כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכלם נאמר למשה רבינו בריאתם וכחותם ומהותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז וכבר אמרו רבותינו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים ואמרו כי בבריאת העולם חמשים שערים של בינה כאלו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד בכחו ותולדותיו ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד ובבריאת האילנות שער אחד ובבריאת החיות שער אחד ובבריאת העופות שער אחד וכן בבריאת השרצים ובבריאת הדגים ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכחה בהיכלה יגיע למ"ש גנב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו גדולה מכלן שמכיר בכל בעלי כשפים ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חברו ומספרם ומקובל להם ע"ה שהם נ' חוץ מאחד ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתב' שלא נמסר לנברא ואל תסתכל באמרם נבראו בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא נברא והמספר הזה רמוז בתורה בספירת העומר ובספירות היובל כאשר אגיד בו סוד בהגיעי שם ברצון הקדוש ברוך הוא וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה הכל נכתב בתורה בפירוש או שרמזזה בתיבות או בגימטריאות או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן או המשתנות בצורה כגון הלפופות והעקומות וזולתן או בקוצי האותיות ובכתריהם כמו שאמרו כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו אלו למה אמר לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תלי תלים של הלכות עד זו מנין לך א"ל הל' למשה מסיני כי הרמזים האלו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני ומזה אמרו בשיר השירים רבה בחזקיהו ספר תגין הראה להם והספר הזה הוא ידוע ומצוי אצל כל אדם יפרש בו כמה אלפ"ן יש בתורה בתגין וכמה בתי"ן ושאר האותיות ומספר התגין של כל אחת ואחת ואין השבח שספרו על הספר הזה וגלוי הסוד שהיה בו לחזקיהו מפני התגין עצמן אלא בידיעתן בפירושיהן סודות רבים עמוקים מאד ושם בפי'

שיר השירים אמרו כתיב ויגד לכם את בריתו ויגד לכם את ספר בראשית שהוא תחלת ברייתו של עולם אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים אלו עשרת הדברות עשרה למקרא ועשרה לתלמוד וכי מנין יבא אליהו בן ברכאל הבוזי ויגלה להם לישראל חדרי בהמות ולויתן ומנין יבא יחזקאל ויגלה להם חדרי מרכבה אלא הה"ד הביאני המלך חדריו כלומר שהכל נלמד מהתורה ושלמה המלך שנתן לו אלהים החכמה והמדע הכל מן התורה הי' לו וממנה למד עד סוף כל התולדות ואפי' כחות העשבים וסגולתם עד שכתב בהם /שכתוב בה/ אפי' ספר רפואות וכענין שכתוב וידבר על העצים מן הארץ אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא בקיר וראיתי הספר המתורגם הנקרא חוכמתא רבתא דשלמה וכתוב בו ולא ממקום הות תולדתא חדידתא למלך או לשליט דחדיו מעלנא דכל ב"נ לעלמא ומפקנא שויאת חדיו מיטול כן צלית ואיתיהיבת לי רוחא דחכמתא וקרית ואתית לי רוחא דאידעתא צבית בה יתיר מן שבטא וכרסוותא. יאמר כי לא מדבר תהיה תולדת מיוחדת למלך או לשליט אחד הוא ביאת כל איש בעולם ויציאה שוה לכולם יחד ובעבור כן התפללתי ונתן לי רוח חכמה וקראתי ובא לי רוח דעת בחרתי בה יותר מן השבט והכסא. ונאמר שם והוא דיהב אידעתא דלא דגלותא למידע היכן קם עלמא ועובדיהו דמזלתא שוריא ושולמא ומצעתהו דזמני שולחפי דזנבותה יד ודהיכן עבדי זמני ריהטיהו דשמיא וקבעיהו דכוכביא מתנא דבעירא וחימתא דחיויאתאי. עוזיהו דרוחי ומחשבתיהו דבני אנשא גינסי דנצבתא וחיליהו דעקרי כל מדעם דכסי וכל מדעם דגלי ידעית. ואמר שהאלהים הוא הנותן דעת שאין בו שקר לידע איך קם העולם ומעשה המזלות הראש והסוף ואמצעות הזמנים ואלכסונות הזנבות ואיך יעשו הזמנים מרוצת השמים וקביעות הכוכבי' לחות הבהמות וחמת החיות תוקף הרוחות ומחשבות אדם יחסי האילנות וכחות השרשים כל דבר מכוסה וכל דבר מגולה ידעתי וכל זה ידע בתורה והכל מצא בה בפירושיה בדקדוקיה ואותיותיה ובקוציה כאשר הזכרתי וכן אמר בו הכתוב ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם כלומר שהי' בקי מהם בקסמים ובנחשים שזו היא חכמתם שנאמר כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים וכך אמרו מה היתה חכמתן של בני קדם שהיו יודעים וערומים בטייר. ומכל חכמת מצרים שהיה בקי בכשפים שהיא חכמת מצרים. ובטבע הצומח כידוע מספר העבודה המצרית שהיו בקיאין מאד בענין הזריעות וההרכבה במינין. וכך אמרו אפי' פלפלין נטע שלמה בארץ ישראל וכיצד היה נוטען אלא שלמה חכם היה והיה יודע עיקר משתיתו של עולם למה מציון מכלל יופי אלהים הופיע מציון נשתכלל כל העולם כולו כיצד למה נקראת אבן שתיה שממנה נשתת העולם והיה שלמה יודע איזהו גיד שהוא הולך לכוש ונטע עליו פלפלין ומיד היו עושין פירות שכן הוא אומר ונטעתי בהם עץ כל פרי.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן תיג

תשובה שהשבתי למונטפשליר. כבודך יכריחני ומעלתך מגדרי תוציאני. כל ימי גדרתי בעדי ולא אצא חוץ מגדרי לבל אשים דבורי במה שרבו בו החקירות עד אמצא איש נבון וחכם להוציאני ממבוכות הנסתרות. ועתה אתה אוזח בערפי להוציא מה שאין לי חפץ בו. על פי כי דברים אלו שאמרת אין לבבי /לבי/ מכיל חקירתם כי רבה מבוכתם ונפלאה ממני אמתתם לאמר מצאתי און לי ויש דברים שאסמוך על יסודותם. אבל מה אעשה ואהבתך ומעלתך הסיתו אותי לענות בחכמה נעלמה ויהי מה ואם לא ישיג לבבי עומקה ורומה. ואומר אני כי באמת פעם אחת שאלני

אחד מאנשי החכמה אשר בארצכם על עשיית צורת אריה במתכת לרפואה. והתרת כי אמרתי שאיני רואה שום איסור בעשיית הצורה לרפואה. והבאתי לו ראייה מסלע שעל גבי הצינית ששנינו בפרק במה אשה יוצאה (דף פ"ה) יוצאין בסלע שעל גבי הצינית. ואמרינן עלה בגמרא מאי צינית בת ארעא. מאי שנא סלע. אילימא דכל דקשי מעלי לה ליעביד ליה חספא. ואי משום שוכתא ליעביד ליה טסא. אלא משום צורתא ליעביד ליה פולסא. אמר אביי כלהו מעלו לה כלומר הקושי ושוכתא וצורתא. אלמא צורה לרפואה מותר. ואי משו' צורת אריה ומשום לא תעשון אתי (שמות כ') לא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום. הא אמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ארבע פנים בהדי הדדי חוץ מפרצוף אדם. ואמרתי שגם מורנו הרב הגדול רבינו משה בר נחמן ז"ל היה מתיר ועושה. ואין לנו גדול ממנו בחכמה ובמנין וביראת חטא. וכשהתרתי לא ידעתי שנפלה מחלוקת שם בחכמי הארץ שאין דרכי לענות על ריב ולא אחקרנו. ואחר מיכן באו אלי שאלו' על זה מן החכמים החולקין לומר שהצורה לרפואה אסורה. ודחו אותה ראייה שהבאתי מסלע שעל גבי הצינית. אף על פי שדחו אותה בענין שאינו מתקבל כלל לה והשבתי כדי שלא אכניס עצמי במחלוקתם. שאם הם מנצחין זה את זה מה לי לנפול בדבריהם. אבל בעושה אותה בעונה ידועה כמדומה שעל זה לא נשאלתי ולא השבתי. ומכל מקום איני רואה שיאסרו לחלוטין כל הצורות וכל העונות וכל המעשים וכל הדבורים בכל ענין. לא משום לא תעוננו ולא משום לא תנחשו ולא משום מה שיראה כשוף או דרכי האמורי. ואתה הפרזת על המדות ואמרתי שחכם אחד אמר לך שיש ספר אחד בזה. ושיש מן הצורות במתכת מיוחד וכורך בבגד צמר מיוחד ועושה להם הקטרה מיוחדת בשעוה או בדבר אחר. ואין ספק כי זה מדרכי עבודה זרה ואם באת להקטיר הצורה הקטנה שבספר ההוא תתיר הכל. כי כל המינין נופלין תחת הסוג ובנין אב לכולם. אלו דבריך. ובאמת כל שיש שם הקטרה אסור. שההקטרה והזיבוח והניסוך וההשתחואה ארבע עבודות אלו אסורין לכל עבודה זרה ואפילו לפעור. אבל בלא כן אין לאסור הכל לפי שאני רואה בדברי חכמי התורה רצוני לומר בגמרא ובירושלמי דברים שהותרו מכללם כמו שאכתוב אליך. ומי יתן וידעתי חכם בארץ ואעשה לי רב עלי ואשמעיני וישמיעני ובסתום חכמה בכל אלה יודיעני. ואדון בזה עמך וגם הרב הגדול מורה צדק הרב רבינו משה ברבי מימון ז"ל. ולא כמשיב על דבריו ועל דבריך רק כחוקר ושואל אולי תמצא ארוכה למבוכה. כתבת שהעושה צורה בשעה ידועה אפילו לרפואה עובר משום לא תעוננו. שהתורה לא אסרה אלא דבר שיש בו קצת עיקר שיש בו כדי לטעות. אלו דבריך. ואפשר שהוא כן. אבל הרב /רמב"ם/ ז"ל כתב בהפך שכן כתב בהלכות עבודה זרה. זה לשונו כל המאמין בדברים אלו ובכיוצא בהם ומחשב בלבו שהן אמת אבל התורה אסרה אותם אינו אלא מן הסכלים /הכסילים/ ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתם שלמה. אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברי' שאסרה תורה אינם חכמה. אלא דברי תוהו והבל שנמשכו בהן חסרי הדעה ונטשו דברי דרכי האמת בכלל. ומפני זה אסרה תורה כשהזירה על כל אלו הדברים (דברים י"ח) תמים תהיה עם ה' אלהיך ע"כ לשונו. וכפל עוד זה בפרק ל"ז בספר המורה זה לשונו והמעשים האלה אשר יעשו המכשפים אין ההיקש נותן אות' ולא יאמין שכל שהם יחייבו דבר כלל. עוד חזר וחזק דברים אלה בספר המור'. ואלו היה בידנו להכריע היה נראה יותר כמו שאמרתי לפי שאמרו בפרק חלק (דף ק"א) שרי שמן ושרי בצים נשאלין מהן בשב' מפני שמכזבין. וכן באוב וידעוני בשאל ובחרטומי מצרים שהעידה התורה השלמה שעשו בלטיהם ובלהטיהם. ומכל מקום יש לי מקום עיון בדברי הרב ז"ל. שמתוך דבריו נמצונו למדים שכל דבר שנמצא בו תועלת באמת אינו

בכלל מה שאסרה תורה מאי זה צד שיהיה בין מסגלה אמיתית שנמצאת בהן בגופן בין שנתאמ' מצד הנסיון. ונמשך הרב עוד בזה להתיר מה שנמצא בו מצד סגולה הלקוחה מסגולה אחרת מקרית. כגון מסמר הצלוב שאין סגלתו כסגלת שן של שועל. שסגולת שן של שועל היא מצד עצמה כסגולה הנמצאת באבן השואבת. וסגלת אותן שמנה הרב סגלת הפאוניא' וצואת הכלב וזולתן הרבה. אבל סגלת מסמר הצלוב אינה מצד הברזל עצמו ולא מצד צורת המסמר. אלא מצד המקרה שקבל מן הצלוב ומן הסגלה ההיא תמשך עוד סגלה אחרת לפעול באיש דאית ליה זירפא. וכמהו אבן תקומה שמצאו שמצלת האשה שלא תפיל ולא היא בלבד אלא אפילו משקלה. ואעפ"כ מותר וכמו שכתב הרב ז"ל זה לשונו ואל יקשה בעיניך מה שהתירו (שבת פ"ו דף ס') מסמר הצלוב ושן של שועל. כי הדברים בזמן ההוא היו חושבין בהם שהוציא אותן הנסיון והיו משם רפוא'. והולכין על דרך תליית העשב שקורין פאוניאה על הנכפה וצואת הכלב על מורסת הגרון. שכל מה שנתאמת נסיונות כאלו אף על פי שלא יגזרה ההקש הוא מותר לעשות משום רפואה. הנה אחר שאסר התיר כל מה שנמצא' בו תועלת מצד הנסיון. ואם כן מותר לסמוך על נסיוני הקודמים. ואין אנו אסורין בהן עד שיבחן הנסיון בהתאמת לעינינו. שהרי מסמר הצלוב ושן של שועל אנו מותרין לסמוך על נסיונם של הקודמים וכמו שאנו סומכין על חכמי הרפואה באותן הרפואות שאין ההקש הטבעי גוזר אותם. ולא על חכמי התורה וחכמי הרפואות בלבד אלא על כל האנשים שאומרים שנתנסה הענין ההוא התירו לנו לסמוך עליהן כבעלי הקמיעין. שהרי התירו הקמיעין בין של עיקרין בין של כתב. ולא פי' לנו חכמים אי זה קמיע של כתב ואי זה עיקר מן העיקרין. והרב זכרונו לברכה בספר המורה כתב לאיסור אחר שהתיר. והוא שכתב שם בפרק ל"ז זה לשונו כל מה שיאמרו שהוא מועיל ממה שלא יגזור אותו העין הטבעי אבל נהגו להתיר לפי דעתם כמנהג הסגלות והכחות המיוחדות אסור. והוא אמרו (ויקרא כ') לא תלכו בחקות הגוי והם אשר יקראו דרכי האמורי מפני שהם סעיפי מעשה המכשפים ושהם דברים לא יגזרם היקש טבעי. הנה שאסר לנו אפילו מה שיש בו תועלת מצד הסגלה כל שאינו גוזר אותו העין הטבעי. ונשוב לאסור מסמר הצלוב משום דרכי האמורי אחר שהתירו אותו. לא ידענו אי זה נקח בידנו למעשה מדברי הרב או ההיתר כמסמר הצלוב או מה שאסר משום דרכי האמורי. ואולי יאמר הרב ז"ל שאפי' מה שתלה בספריה' לסגלה לא נאמין לפי שעיקר ענינם לתוהו ולהבל בעיני המכשפים. אבל מה שאמרו חכמים ז"ל נאמין ונסמוך לעשות מעשה מצד מה שהתירו ונתאמת להם לסגלה. ושמנו הרב ז"ל במבוכה רבה. ועוד אני חוזר ושואל על זה לפי שאני רואה בגמרא דברים רבים יראה מהם שהתירו מכלל הנחשים והלחשים ומן המכשפי' וההתעונות בשבת וחולין ועבודה זרה וגיטין וסנהדרין בגמרא ובירושלמי בשבת. באותן שנאמרו בשילהי פרק במה אשה יוצאה (דף ס"ז). כתוב בספרינו אין בהם משום דרכי האמורי ואין באחד מהן אפי' אחד שיגזור העין הטבעי. ואפילו למאן דאמר התם כולהו אית בהו משום דרכי האמורי לבד מהני. משיש' לו עצם בגרונו מביא מאותן/מאותו/ המין מניח לו על קדקדו ואמר הכי חד נחת בלע בלע נחת חד חד לאדרא נימא הכי ננעצת' כמחט ננעלת כתריס שיאה שיאה. הנה שיש בכאן מעשה ודבור ממה שאין העין הטבעי גוזר. לא מעשה שיועיל הנחת המין ההוא על הקדקד ולא הדבור באותן המלות והותרו בגמרא. ויראה דרבי חייא בר אבא דאמר דכולהו אית בהו משום דרכי האמורי לבד מהא כי זה תתיר אותו הנסיון ומותר משום רפואה. ועוד שם /שבת/ (דף ס"ו ב') אמר אביי כל מנייני משמא דאימא וכל קיטרי בשמאלא. ומה תועלת יש בין שם האם לשם האב ובין השמאל לימין לפי העיון? וליתן בדבר ידוע ולומר דברים ידועים אמר אביי וליתן בדבר ידוע ולומר דברים

ידועים אמר חזקוני וכו'. ואי לא ליתבי אפרשת דרכים. וכי חזי שומשמנא גמלאה דהוי דרי מידי לישקליה ולישדיי בגובתא דנחשא ולסתמ' באברא ולחתמיה שיתין גושפנקי וליברזליה ולידריי' ולימא ליה טעונאי וטעונך עלך. ואי לא לישקול כוזא חדתא וליזיל לנהרא ולימא ליה נהרא נהרא אוזפן כוזא דמיא לאורחא דאיכלע ליה. ולהדריה שבעה זמני עליה ולישדייה לאחוריה. ולימא ליה נהרא נהרא שקול דיהבת לי דאורחא דאיכלע ביומיה אתא וביומי' אזלא. והנה בכאן מי ידוע במילתא ובמיא ובכלי ידוע של נחשת ומקום ידוע בנהרא ומנין חותמו' ומלות ידועו' ומנין ידוע של הקפות ואין אחד מהן גוזר העיון הטבעי והתירו. ולא תאמר כי זה דברי אשה דאומנתו של אביי אמרתן. כי בודאי משאמרן אביי וקבעו אותן בגמרא האמינום וסומכין עליה. ועוד לשם כאלה רבים שאמרום חכמים ולא אומנתו. ולא עוד אלא אפילו רבי יוחנן דטוביני' דחכימי /שבת נ"ו/ (שם) דאמר רבי יוחנן לאשתא צמירתא לישקול סכינא דכוליה פרזלא וליזיל להיכא דאיכא ורדינאה וליקטר ביה נירא ברקא. ויומא קמא לידוק ביה פורתא ולימא וירא מלאך ה' וגומר. והנה כאן מתכת ידוע ומקום ידוע וקשרים ידועים ובימים. ובחולין פרק כל הבשר (דף ק"ה ב') ברב חסדא ורבה בר רב הונא שעשו מעשה בעצמן. כדאמרין דאזלי בארבא וההיא מטרוניתא אמרה מילתא ואסרת' לספינתא ואמר איהו מלתא ושריוה. ובשילהי פרק ארבע מיתות (דף ס"ז ב') רבי ינאי איקלע לההיא אושפיזא אמר להו אשקיון מיא וקריבו ליה שתיתא. חזייה לההיא איתתא דהוה מרחשן שפוותהא שדא פורתא מיניה והוה עקרב. אמר אנא שתאי מדידכו אתון נמי שתו מדידי. אשקיייה הוה חמרא רכבא סליק לשוקא וכו'. ושם בירושלמי ברבי אליעזר ורבי יהושע בן חנניה מעשים רבים כמוזכר שם. וכן שם בשבת לסימטא לימא בזבזיה מס וכו'. אלן מלכיא דאשתלחו לארע' דסדום. ולשידא דבית הכסא לימא הכי. ובגיטין פרק קורדיקוס (דף ס"ט) כאלה אין מספר. לשברירי דיומא לימא הכי ליעביד הכי. ולשברירי דליליא ליעביד הכי ולימא הכי. וכן בפרק קמא דעבודה זרה (דף י"ב ב'). ובאמת אין אחד מכל אלה גוזר העיון והתירום. וכן אסרו לשתות ולאכול זוגות. והקפידו ז"ל עליהם הרבה עד שהקשו בתקנת ארבע כוסות של פסח ומתקני רבני /רבנן/ מילתא דאתיא לידי סכנה. והוצרכו לומר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואין מצטרף לרעה. ומן הנחשים אסרו לחוש ולומר נפלה פתו מידו צבי הפסיקו בנו קרא לו מאחריו ושלא לחוש לקול גברא בדברא ולקול אתתא במתא. והתירו לסמוך בקול אתתא בדברא ובקול גברא במתא. וכן יונתן בן שאול סמך על כיוצא בדברים אלו ואמר (שמואל א' י"ד) אם כה יאמרו אלינו עלו אלינו ועלינו. ואותו צדיק שעשה השם הישועה הגדולה ההיא לישראל על ידו לא עבר עבירה ולא נעשה מנחש. ואף על פי שהרב ז"ל אסר אותו ואמר שהוא נחש מן הנחשים שאסרה תורה כבר השיג הרב הראב"ד ז"ל בהשגות והאמת אמר. וכן אמרו רבי יוחנן בדיק בינוקא וסמך על זה כמוזכר בחולין. שמואל בדיק בספרא ורב בדיק במעברא. ובפר' חלק (דף ק"א) אמרו סכין וממשמשין בני מעים בשבת ולוחשין לחישות נחשים ועקרבים בשבת. ועוד שם תנו רבנן שרי שמן ושרי בצים מותרין מפני שמכזבין לוחשין על שמן שביד. ועל שאלת השדים אמרו שם בברייתא אין שואלין בדבר שדים בשבת. רבי יוסי אומר אפילו בחול אסור. אמר רב הונא הלכה כרבי יוסי. ואף רבי יוסי לא אסר אלא משום סכנה כי הא דרבי יצחק בר' יוסף דאיבלע בארזא ואיתעביד ליה ניסא ופקע ארזא ופלטיה. ובגיטין פרק קורדיקוס (דף ס"ח) בשלמה דכתי' (מלכי' א' ו') ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו. ושאל לחכמים היכי אעביד ואמרו ליה זיל אייתי שידא ושידתין. וכן עשה ושאל מהן על השמיר. הנה כל אלו הוציאו מכלל מנחש ומכשף והרבה כיוצא באלה. וגם הוציאו מכלל מעונן ומכוין מעשיו בעונה ידועה. אמרו בפרק קמא דע"ז (דף

ד' ב') ברבי יהושע בן לוי דהוה מצער ליה ההוא גוי. איית' תרנגולא אסריה אכרעיה דפוריא סבר כי מטא ההיא שעתא אלטייה. כי מטא ההיא שעתא ניים כי איתער. אמר שמע מינה (משלי י"ז) גם ענוש לצדיק לא טוב ואפילו לגוי. ובשבת פרק מפנין (דף קכ"ט ב') אמר שמואל פורסא דדמא חד בשבא וארבעה ומעלי שבתא. אבל שני וחמישי לא דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני וחמישי שבית דין של מעלה ושל מטה שוין כאחת. בתלתא מאי טעמא לא משום דקיי"ל מאדים בזוגי. מעלי שבתא נמי קיי"ל מאדים בזוגי? כיון דדשו ביה רבים (תהלים קט"ז) שומר פתאים ה'. אמר שמואל ארבע דהוא ארבע ארבע דהוא ארבע עשרין וארבע ארבע דליכא ארבע בתריה סכנתא. מעלי יומא דעצרתא סכנתא. וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבי משום יומא דעצרתא דנפיק זיקא דשמיה טבוח. ובכתובות (פ"ק דף ה') בתולה נשאת ברביעי ונבעלת בחמישי הואיל ונאמר' בו ברכה לדגים. ואלמנה נבעלת בששי הואיל ונאמרה בו ברכה לאדם. ואנשי מעמד היו מתענין בכל יום כנגד מה שנברא בו באותו היום על מפרשי ימים בשני שבו נחלקו המים. ובשלישי על הולכי מדברות ברביעי שלא תפול אסכרה בפי התינוקות דמארת חסר כתיב. בחמישי על עוברות וכו' שכל יום ויום תתחזק בו המלאכה שנבראה בו. ועל כן נראה דרב הושעיא ורב חנניא שהיו עוסקין בספר יצירה כל מעלי יומא דשבתא וברו עגלא תלתא ואכלי ליה. ולא עושין כן בארבעה פרקים שמשחיתין בהן את הטבח בעל כרחו שצריכין הכל יותר לבשר. אלא במעלי שבתא משום שבו היתה בריאת הבהמה. ובעלי הקמיעין שאמרו דאיתמחי גברא. היינו שהוא בן מזל שקמיעיו מצליחין. וכלן משגיחין לכיון מלאכתן במזל ידוע בחודש וביום. וכן כותבין בקלף ידוע בעור שליל ובעור צבי. ושמוש תלים שמוסכם ביד גדולי ישראל כולן מסכימין שצריכין עונה ידועה. ושמעתי שאף רבי עקיבא שאמר מעונן זה המחשב עתים ושעות ואומר היום יפה לצאת מחר יפה ליקח לימודי ערבי שביעית יפות עקרי קטניות מחיות רעות הוא עשה תפלה ידועה למוצאי שבת. וכן בבבא בתרא אמרו בפרק מי שמת (דף קמ"ז) שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת בית דוד ואל תמרדו במלכותו ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים. רב חסדא אמר בלול איתמר. ובאמת דברים אלו כלן צריכין זמן לתקנן ולישבן ומי יתן ידעתי ואמצאנו. ואף על פי שנאמרו דברים רבים בספרים מספרי דרכי האמורי אין אומרים כלן תחת סוג אחד הם ואב אחד לכלן ואין להתיר אחד מהם כמו שבא בכתבין. שאין הספר משתפן להיות הכל מותר או הכל אסור. שאפילו בספרי הקוסמין והמנחשין ובספרי דרכי האמורי יש דברים מותרין. ותדע דהא אמרינן בההיא דפרק במה אשה יוצאה (דף ס"ז) תני תנא בפרקא דאמוראה קמ' דרב זביד. ואמר כולהו אית בהו משום דרכי האמורי לבד מיהא דאלמא באותו פרק שאספו בו דרכי האמורי ההוא מיהא מותר. וכן יארע לנו בספרי הפלוסופים שיש בהם לנמנע טבע קיים ועושין זה סוג לכל המציאות. ומזה ודאי יצא להם בטול האותות כקריעת ים סוף ועמידת השמש והירח ויציאת המים מן הסלע ועליית /ועלית/ הבאר עם ישראל בכל מסעיהם. ובכלל חדוש העולם והמן וכלל דברים אלו אסור לשמען כש"כ לאמרן. וכיון שכן נאמר שכל מה שבספריהם שקר ואסור להאמין ולעשות שום דבר שאמרוהו ושכללוהו בספריהם. אלא כל הספרי' אם יש בהם דברי' של שקר ושיש בהן מן האיסור ברובן אפשר שיש בהם דבר יוצא מכללם ומותר. והרי הספרים כרמונים שזרקין את הקליפים ואוכלים את הגרעינים היפים. ולפי שבאו דברים אלו בספרינו המקודשים לרבותינו החכמים. ובהפך זה יראה מפשטי מקראי התורה מקראות מלאי' שלמים (דברים י"ח) לא ימצא בך קוסם קסמים מעונן ומכשף. נלאה לבבי למצוא הפתח ולפתח חרצובות אלי ומחפש אני כמחפש בנרות ולא כמקיים בביאור וגוזר

גזרות. ואולי אמצא קצת עולה למקצת המבוכה הזאת ואם לא לכול'. ואומר אני כי מחסד עליון היה בתחלת הבריאה להמציא בעולמו דברים להעמיד בריאות הנבראים. שאם יקרה המקרים כחליים ושאר הסבות יוציאו הנמצאים מגדר טבעם השלם יהיו אלו מוכנים להחזירם אל גדרם או להעמידם על בריאות'. ושם הכחות האלה בעצם הדברים הנמצאים בטבע מושג בעיון כסמים והמסעדים הידועים לחכמי הרפוא' או בטבע מסוגל לא ישיג אותו העיון. וכן הענין בעצמו בשאר הנמצאים שיש בכל אחד דבר מועיל או בטבע מושגי או בטבע מסוגל כמסמר הצלוב וכן של שועל ואבן תקומ'. וכן תמשך הסגלה בסמים הידועים המחממים בחומם ובסגל' יועילו לדבר החם וכיוצא בזה הרב'. ואינו מן הנמנע שיהיה בזה אסור גם בדבורים כענין הקמיעין והדומה לזה. ועל כן אמרו אב"י ורבא דרך כלל כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ואמנם כתב יתעלה בתורתו (דברים י"ח) תמים תהיה עם ה' אלהיך. ותמים הכתוב כאן פירושו אצלי כולל האזהרה וההבטחה. הזהיר שלא נשתבש ונחוש להבלי הגוים הקוסמים והמנחשים ואוכלי הדם ככוונתם הרעה להמשיך להם שדים לא אלה רק היות תם עם השם רוצה לומר לך עמו בתמימות מלשון ואני בתומי הלכתי. והבטיח שבעשיית מצותיו ובעבודתו יהיה תמים לא יגע בו רע מלשון שה תמים הפך מה שיחשבו אותם הטועים. והוא אומר לאות (דברים י"ח/ח) כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו. ואולם הבטחון נחלק לענינים לפי הזמנים ולפי האנשים. ודרך כלל לעולם נבטח כי נלך בטח בלכתנו בדרכי התורה השלמה. והיא המצלת מן המקרים והסבות הנסתרות כאמרו (משלי ו') בשכבך תשמור עליך. וזה כולל פרשה והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ופרשת אם בחקותי תלכו. וצדקה תציל ממות שלא מדעת בנס נסתר כמעשה בתו של רבי עקיבא ומעשה דשמואל ואבלט כמוזכר בשיליהי שבת (דף קנ"ו ב'). ואם חל המקרה כחליים מותר להתעסק ברפואות ובלבד שיהא לבו לשמים וידע שאמתת הרפואה ממנו וידרשנו. ולא שיכוין שהכל תלוי בסם הפלוני וברפואת האיש הרופא. והוא אמרו באסא (דבה"י ב' י"ו) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאי'. ומי שהשיגו החולי אינו סומך על הנס שלא לשאול ברופאים ולהתעסק בדברים המועילים בין בדברים הטבעיים בין בסגולות. והוא אמרו ורפא ירפא ואמרו ז"ל מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות. ואמרם נתנה רשות לומר שאין זה הפך מה שהזהירה התורה בהשגחה. ובגדר זה נכנסו כל דרכי הרפואות אפילו מה שמועיל בסגולה מן הסגולות בין בעצמים בין בדבורים. וזה דרך הקמיעים בין קמיע של כתב בין קמיע של עיקרין. וכן כל מה שאמרו בשבת וחולין וסנהדרין ובעבודה זרה ובשאר המקומות שכתבנו למעלה. והוא שאמרו אב"י ורבא /חולין ע"ז/ כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. ולא עוד אלא שאסור להכנס בעניני הסכנות ולבטוח על הנס והוא אמר' שקיר נטוי מזכיר עון. ואמרו כל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ומותר לבטוח באדם והוא שלא יסור לבו מן השם. ואמרו ארור הגבר אשר יבטח באדם ומה' יסור לבו. אך לבטוח בשם ושיעשה לו תשועה ע"י האיש הפלוני מותר ומצוה. וזה כולל כל עסקי בני האדם במלאכתם זולתי האנשים השלמים ושזכיותיהם מרובות. כמעשה דרבי חנינא בן דוסא עם הערוד שאמרו אוי לו לאדם שפגע בו ערוד. ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא. וכמעשה דרבי חנינא שהיתה אשה מחזרת ליטול עפר מתחת רגליו לכשפ'. ואמר לו שקולי אין עוד מלבדו כתיב (דברים ד'). והקשו והאמר מר למה נקראו שמן כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. והשיבו שאני ר' חנינא דנפישן זכוותי'. ואפילו החסיד שבחסידיים אין להם רשות לעשות במלאכתן דרך הבטחון רק כדרכו של עולם. שלא יאמר אדליק נרי במים או ביין ואסמוך על הנס. אף על פי שאמר במס' תענית

(פ"ג דף כ"ה) הוא החסיד לבתו ששגגה בערב שבת ושמה בנר יין במקום שמן ונצטערה. אמר לה בתי אל תצטערי מי שאמ' לשמן וידליק הוא יאמר ליין וידליק. וכן מותר שיעשה אדם דבר קודם חול המקרה כדי שלא יחול או יאמר דבר או מקרא אחד אפילו מן התורה להגן. וזהו שאמרו בע"ז (דף י"ב ב') אי צחי לזדהר משברירי. ולימא הכי לנפשיה פלניא אמרה לך אימיך אזדהר משברירי ברירי רירי ירי רי. ואמרינן בשבועות פרק ידיעות הטומאה (דף ט"ו ב') שיר של פגעים ובנבלים ובתופים ואומר (תהלים צ"א) יושב בסתר עליון עד כי אתה ה' מחסי. ואומר (תהלים ג') מזמור לדוד ה' מה רבו וכו' לה' הישועה. ר' יהושע בן לוי מסדר להני קראי וגני. והיכי עביד הכי והאמר רבי יהושע בן לוי אסור להתרפאות בדברי תורה? להגן שאני. וכן בחולין (כל הבשר דף ק') אמר אביי משמיה דרבה הא דלא משו מיא בתראי אארעא משום דרוח רעה שורה עליהן. ולא שקלי מידי מפתורא בדנקי' איניש כסא בידי' משום דקשי לרוח צרדה. ומר בר רב אשי קפיד אאסיאתא ובכנא דתבלי' דצריכי לסעודת'. ועוד שם רבי'ס כיוצא באלו. ואין זה ממיעוט הבטחון דאדרבא אסור להשען על הנס. ואפילו במקום הדברים שנודעו לחכמים בסגלה שצריך להשמר ואין העיון הטבעי משיג. הנה שנכנסו בכלל ההיתר הזה כל שאמרוהו שיש בו משום רפואה בין בסגולת העצם בין בסגולת הדבור והפעולות. ואפשר שאפילו העתים והשעות בכלל זה כל שהוא עושה צורה לרפואה ונותן דעתו לשמים. לא כאותן שמכונין לשר השולט באותו יום שזה כעובד אותו. והוא שהכל אומר (דברים ד') פן תשא עיניך השמים וראית את השמש ואת הירח כל צבא השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם. ובחובר חבר אמרו המחבר נחשים ועקרבים ואמרו ז"ל שלוחשין על הנחשים והעקרבים. ונראה שזה נכנס בכלל כל שהוא לשום רפואה מותר שלחיש' עקרבים שהתירו היא לחישה על המכה של נחשים ועקרבים וכמו שכתב הרב ז"ל בהלכות בפרק ארבע מיתות. גם בניחוש שיש בכללו חכמת התיירין שהיא מן הנחשים בעופות אמרו במעשה דרב עיליש דשמע עורב ויונה אומרין עיליש ברח עיליש ברח וסמך עליהם וברח וניצל. ואולי גם זה משום דשבי כולוהו איתנהו ביה ובכלל רפואה ויותר ממנה היא. ושלא ילך אחרי נחשים אלו אלא שאם שמע במקרה שמות' לסמוך עליו להנצל מן השבי. ובכלל מעונן אמרו ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא. ואמרו לא יקיז דם בראש חדש וזהו גם כן מצד היתר במקום רפואה משום דאיכא חולשא כמוזכר שם בגמ'. גם בלא יקיז בשני ובחמישי שאמרו מפני שהם ימים קבועין לדין בית דין של מעלה ובית דין של מטה. ואין בזה הסרת הלב מן השמים רק כמאמין בהשגחה ומוסיף ביראת ה'. וכמצו' התרועה וההכנעה בראש השנה שהוא מוכן לדין עמים ונוסיף /ומוסיף/ יראה וההכנעה בוידויין להגן מדין שמים. דכל שעת הדין והפקידה על באי עולם קרוב יותר לעונש. על כן אמרו אדכורי ריתחא בריש שתא לא מדכרינן. ואמר ליה רב קטינא למלאכא ענשיתו אעשה. ואמר ליה בעידן ריתחא ענשי ושעת החולי כעולה לידון. וכמו שאמרו בעולה לגרדום לידון שאומרין לו הבא ראיה והפטר. יום ההקזה כשעת הסכנה שהכח נחלש בהתמעט הדם ואפילו רוח מועט מזיקתו. ושמואל שהיה רופא לא היה מקיז אלא בבית של שבעה אריחי. ומזה הזהירו שלא להקיז דם באותן הימים העומדים בזוגי למאדים. ובערב עצרת שהרוח רע וחזק באותו יום דשמו טבוח כנזכר שם. ואמרו שהשטן מקטרג בשעת הסכנה. והזהירו להשמר מזוגות לפי שמלאכי החבלה מקפידין בהן. וכבר הזכירו בגמרא מה שאירע מן ההיזק על זה. ומה שאמרו בבעילת הנשואות בחמישי וששי מפני שהעסק בפריה ורביה. והימים האלה רצוני לומר חמישי וששי נתברכו מפיו יתעלה בתחלת הבריאה בפריית ורביית בעלי חיים כדגים והעופות והאדם. וכבר אמרתי שכל יום מימי הבריאה פועל יותר במלאכה שנתחדשה בו משאר הימים.

וכן אפשר שמותר להתעסק באותן הדברים האסורים כדי לבטל מעשי מכשופי המכשפים. והוא שאמרו בפרק כל הבשר במעשה דההיא מטרוניתא דאמרה מילתא ואסרתה לספינתא ואמרו אינהו מילתא ושריוהא. ונכנס בכלל זה מעשה דר' אליעזר ור' יהושע בן חנניא שעשו עם אותו המין במרחץ. ומעשה שעשו באביו של רבי יהודה בן בתירא ברומי כמוזכר בירושלמי בפרק ארבע מיתות. והוא הטעם שאמרו בשילהי פרק קמא דסנהדרין (דף י"ז) שאין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי חכמה ובעלי כשפים כדי שיבינו במעשה הכשפים ויבטלום. ולא יוכלו לעכב על ידם או לשבש את דעתם מכשף מן המכשפים. והוא אומרו (דברים י"ח) לא תלמד לעשות ובא בפירושו אבל אתה למד להבין ולהורות. רוצה בו להבין מעשיהם ולהורו' במה ינצל הנכשל בהם. והוא שאמר ר' אליעזר בשילהי פרק ארבע מיתות (פ"ח) כמאשי' מי שאינו לומד מהם על הכונה הזו. ואומר יש לי ג' מאות הלכות בנטיעת קשואין ולא שאלני אדם בהם מעולם אלא עקיבא בן יוסף. פעם אחת ולמדו נטיעתן ועקירתן דאמר מילתא ונתמלאה כל השדה קשואין ואמר מילתא ונעקרו. והקשו והיאך עביד הכי והא העושה מעשה חייב? והיתה התשובה לא תלמד לעשות לעשות אין אתה למד אבל אתה למד להבין ולהורות. אבל מעשה דר' אבהו דעל לההוא אושפיזא ואשקייה לההיא איתתא והות חמר'. לא ידעתי היאך היה מותר לו לעשות מעשה כזה אלו היה ר' אבהו המוזכר כתלמידו של רבי יוחנן. ואולי אחר היה. וכן נראה מפ' רש"י ז"ל. דרבי אבהו תלמיד של רבי יוחנן לא היה עושה מעשה כזה. ובשואלין בשדים שאמרו שהוא מותר אלא משום הסכנה ראיתי תשובה לרמב"ן ז"ל. וזה לשונו מה שהתירו בפרק חלק (דף ק"א) דללחוש על השדים אלא משום סכנה. אין זה ללחוש ולהשביע לצאת מן האיש כדרך מעשה בן תמליון. ורבי יוסי אוסר שמא יזיק אותו כשמוציאים אותו בעל כרחו. ואני תמה כי שמעתי בבירור שמנהג חסידי אלמניא לעסוק בדברי השדים ומשביעין אותן ומשלחין אותן ומשתמשין בהן בכמה עניני'. וסבור אני שיש לומר דמעשה שדים לחוד ומעשה כשפים לחוד. כמו שאמרו בלטיהם אלו מעשה מעשה שדים בלטיהם אלו מעשי כשפים. ופרש"י ז"ל מעשה כשפים על ידי מלאכי חבלה הם נעשים והם אשר אסרה תורה. אבל מעשה שדים שרי. וזהו דעתם שנהגו בו ועשו בו כמה מעשי' ובודאי פשטי השמועות כך הם. ומעשה בבן תמליון וארגנטין ויוסף שידיא ושאר מעשי' בתלמו' ומדר' אגדה כך הם נוטים. עכ"ל. הנה כתבתי ממה שבא בדבריהם ז"ל בכללי ענינים אלה. ומה שהתירו מכללם רבותינו הקדושים אחד אחוז מן החמישים. ולבי עוד מגמגם כאשר כתבתי ואשר באתי לתקן ולתרגם. ולא כתבתי אחד מאלה לעשות מעשה רק באותן שהוזכרו בגמר' שאין זאת משנת חסידים רק כדורש מן הספק להלכה. עד אמצא חכם יעשה אתנו ברכה להוציא כאלו רגלינו מן הסבכה. ואתם תעמידו דבר על בוריו ותודיעונו. והאלהים יראנו נפלאות מתורתו וידריכנו באמתתו ויצליחנו בעבודתו כי לו לבדו הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד ואפס זולתו.

עוד יש לי מקום עיון בדברי הרב ז"ל שכתב אמרו בפ' כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. רוצה בזה כל מה שיגזרה העין הטבעי הוא מותר וזולתו אסור. ע"כ. ואני שואל כמסתפק בדברי הרב ז"ל מהו הדבר שיקראוהו הרב ז"ל שיגזרהו העין הטבעי. אם מה שיגזרהו עיון חכמי' שחברו ספרים בטבע כאריסטו וגאלינוס וחבריה' שחברו ספרים בטבע הסמים והמסעדים המועילים לפי עיונם וכל מה שלא השיג עיונם הוא בכלל איסור דרכי האמורי. לפי שעיון חכמים אלו שהשתדלו בחכמת הטבע כולל כל מה שאפשר להיות פעל כל בעל טבע

בטבעו. ואצל עיון חכמים אלו יפסק מאפשרות העיון הטבעי. זה באמת מה שלא יקבלהו השכל. כי באמת הדברים הפועלים בסגלה אין פעולתם בפלא מהם אלא בטבע מסוגל. רצוני לומר טבע לא ישיגו עיון החכמים. ואולי אפילו החכם שבחכמים לרוב העלם הטבע הוא מכלל המין האנושי מצד שהוא אדם כסגלת האבן השואבת שהברזל קופץ עליה. ויותר מזה מורגל ביורדי הים באניות תוחבין מחט בחתיכת עץ צף על פני המים ומראין לו אבן וישוט על פני המים עד שיפנה אל פני הסדן ושם ינוח. ולא ישיג עיון טבע זה כל חכם שבחכמים אלו של חכמת הטבע. ואם כן אף כל המינין בעלי הסגולות בטבע הם פועלים כסמים והמסעדים ואין בהם משום דרכי האמורי כמו שאין בדברים המפורסמים המועילים לפי העיון הטבעי של אלו החכמים. ואולי עוד לא יגזרהו עיונם גזרו עיון החכם עליו השלום שעשה ספר רפואו' ידבר על הכל מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר בקיר. וא"כ למה נאסור מה שיאמרוהו מצד הטבע המסוגל? ושמה יגזרהו עיון החכם ע"ה ואף על פי שלא יגזרהו עיון אחד מאלו חכמי הטבע. ועוד אני שואל כמסתפק בדברי הרב ז"ל מה שאמרו אב"י ור"ב /חולין ע"ח/ כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי. אמרו מה שיש בו משום רפואה לפי עיון החכמים האלה שחברו ספרים בטבע בלבד. וזולת מה שהשיג עיונם אסור. אם כן מה הוא שחדשו לנו אב"י ור"ב מקרא מלא דבר הכתוב ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופאים לרפאות? ולמה הביאו בגמרא דברי אב"י ור"ב באותה שמועה שדברו בה בדברים שיש בהם משום דרכי האמורי? ובאמת יראה שהדבר מוכרע ממקומו שהם התירו לרפואה אפילו מה שלא יגזרהו העיון הטבעי של חכמים אלו. ושלמה עליו השלום שעשה ספר רפואות חס ליה לעשות דרכי האמורי. ומה שגנזו חזקיה והודו לו אינו משום שהיה בו דרכי האמורי. אלא שהחכם בחכמתו עשה ספרו בענינים המועילים הרבה בטבעים הנגלים בין בטבעים המסוגלים. עד שהיו העולם סומכים עליהם בחליים ובחליים לא היו דורשים את השם על כן גנזוהו והודו לו. וכענין שכתוב (ד"ה ב' ט"ז) גם בחליו לא דרש אלהים כי ברופאים. על כן גנזוהו אבל לא שרפוהו כי אין בו משו' דרכי האמורי אף על פי שכיתת נחש הנחושת.

תלמוד בבלי מסכת בכורות דף ח עמוד א-ב

נחש לשבע שנים, ולאותו רשע לא מצינו חבר, ויש אומרים: מוכססים. מנא הני מילי? אמר רב יהודה אמר רב, ומטו בה משום דר' יהושע בן חנניא: שנאמר ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה, אם מבהמה נתקללה מחיה לא כ"ש? אלא לומר לך: כשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבעה, ומאי ניהו - חמור מחתול, כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע, דהוה ליה שב שני. אימא: כשם שנתקללה חיה מבהמה אחת לשלש שנים, ומאי ניהו - ארי מחמור, כך נתקלל הוא מחיה אחת לשלש שנים דהוה ליה תשע שנים! מי כתיב מכל החיה ומכל הבהמה? מכל הבהמה ומכל החיה כתיב, ארור הוא מבהמה שנתקללה מחיה; ואימא: כשם שנתקללה בהמה מחיה - אחד לשלש, ומאי ניהו - עז מחתול, כך נתקלל הוא מבהמה אחד לשלש, דהוה ליה חמיסר ירחי! איבעית אימא: מכל הבהמה כתיב, אי בעית אימא: קללה הוא, קללה שדי עליוה. א"ל קיסר לרבי יהושע בן חנניא: נחש לכמה מיעבר ומוליד? א"ל: לשב שני; והא סבי דבי אתונא ארבעינהו, ואוליד לתלת? הנהו מיעברי הוו מעיקרא ד' [שנין]; והא קמשמשי שמושי! אינהו נמי משמשי כאדם וכו'.

ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק יד

ולא תבקש ממני שיסכים כל מה שזכרוהו מענין התכונה למה שהענין נמצא, כי החכמות הלמודיות היו בזמנים ההם חסרות, ולא דברו בהם על דרך קבלה מן הנביאים, אבל מאשר הם חכמי הדורות בעינינו ההם, או מאשר שמעום מחכמי הדורות ההם, ולא מפני זה אומר בדברים שאמצא להם שהם מסכימים לאמת שהם בלתי אמתיות או נפלו במקרה, אבל כל מה שאפשר לפרש דברי האדם עד שיסכים למציאות אשר התבאר מציאותו במופת, הוא יותר ראוי באדם המעולה המודה על האמת לעשותו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צא עמוד א

אמר ליה ההוא מינא לרבי אמאי אמריתו דשכבי חיי, והא הוּו עפרא, ועפרא מי קא חיי? - אמר ליה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לעבדיו: לכו ובנו לי פלטרין גדולים במקום שאין מים ועפר, הלכו ובנו אותו. לימים נפלו. אמר להם: חזרו ובנו אותו במקום שיש עפר ומים. אמרו לו: אין אנו יכולין. כעס עליהם ואמר להן: במקום שאין מים ועפר - בניתם, עכשיו שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה! ואם אי אתה מאמין - צא לבקעה וראה עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה, למחר השריץ ונעשה כלו בשר. שמא תאמר לזמן מרובה - עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד, למחר ירדו גשמים ונתמלא כולו חלזונות. אמר ליה ההוא מינא לגביהא בן פסיסא: ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי חיי, דחיי מיתי - דמיתי חיי? אמר ליה: ווי לכון חייביא דאמריתון מיתי לא חיי, דלא הוּו - חיי, דהוי חיי, לא כל שכן? אמר ליה: חייביא קרית לי? אי קאימנא - בעיטנא בך ופשיטנא לעקמותך מינך. - אמר ליה: אם אתה עושה כן - רופא אומן תקרא, ושכר הרבה תטול.

תלמוד בבלי מסכת חולין דף קכו עמוד ב

ביצת השרץ המרוקמת - טהורה, ניקבה כל שהוא - טמא. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה, הנוגע בבשר - טמא, באדמה - טהור, רבי יהודה אומר: אף הנוגע באדמה שכנגד הבשר - טמא.

<https://www.newscientist.com/article/mg14219191-800-science-natures-portable-sperm-bank/>

שו"ת הרשב"א חלק א סימן רנג

ומה שאמרת הלכה למעשה בדברים שהן במחלוקת בין חכמי הפוסקים שזה אוסר וזה מתיר. נאמר כדאי הוא פלוני המיקל לסמוך עליו? או נאמר כיון שהרב האלפסי והרמב"ם ז"ל שוין בכל לדעת אחת זולתי במקומות ישנו דין. מן החיוב הוא שנסמוך עליהם בין בקוליהון בין בחומריון ולא נסמוך על פוסק אחר להקל?

תשובה תחלת כל דבר אומר שאין אומרין כדאי הוא פלוני לסמוך עליו בזמן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין. דהלכה פסוקה היא דהולכין אחר הגדול בחכמה ובמנין. ואפילו בשעת הדחק אין סומכין על הקטן בחכמה ובמנין. וכן במקום מחלוקת יחיד ורבים אלא אם כן שעת הדחק שיש בו הפסד מרובה או כיוצא בזה. וכמו שאמרו בפ' קמא דנדה (דף ט ב) ועשה רבי כרבי אלעזר. לאחר שנזכר אמר כדאי הוא ר' אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. ואקשינן מאי לאחר שנזכר? אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כרבי אלעזר אלא כרבנן בשעת הדחק היכי עביד כותיה? אלא דלא איתמר לא הלכתא כמר ולא הלכתא כמר. ומאי לאחר שנזכר? דלאו יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה. אמר כדאי הוא רבי אלעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. ואמרין התם מאי שעת הדחק? איכא דאמרי שעת בצורת הואי. איכא דאמרי אפיש עובדא וחשו רבנן לפסידא דטהרות. ומכל מקום עיקרי דברים אלו שאמרת יש בהן חלוקין. שאין כל הפוסקים והחכמים שוים ולא כל המקומות שוים מן הדין. כיצד שורת הדין אם שנים הפוסקים באחד זה אוסר וזה מתיר. אם נודע האחד גדול בחכמה ובמנין ויצא שמו כן הולכין אחריו בין להחמיר בין להקל. היו שניהם שוין ולא נודע מי גדול משניהם. בשל תורה הולכין אחר המחמיר דהוה ליה כספיקא דאורייתא ובשל סופרים הולכין אחר המקל וכדאיתא בריש פרק קמא דעבודה זרה (דף ז). ומי שסומך על המקל בשל תורה עובר. וזה מאותן שנאמר עליהן (הושע ד) ומקלו יגיד לו כמו שאמר'. אבל אם היה רב אחד במקום ולמדן הן הולכים אחר דבריו. זהו חלוקת ארץ ישראל ובבל בתרבא דאיתרא דאלו אוסרין ואלו מתירין ואוכלין. ואוכל בחשאי אפי' בבבל אם דעתו לחזור ולהמנות עם אנשי מקומו ואף על פי שהוא חלב דאורייתא לדברי בני בבל. והנה במקומו של רבי אליעזר כורתין עצים לעשות פחמין לעשות אזמל. ולא מיחו בידם חכמים לפי שהן עושין כדברי רבם. ובפרק כל הבשר (דף קי"ז) אמרין לוי איקלע לבי יוסף רישבא. איתיאו ליה רישא דטוסא בחלבא ולא אכל ולא אמר להו ולא מידי. כי אתא קמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמתינהו. אמר ליה אתריה דר' יהודה בן בתירא הוה ואמינא דילמא דרש להו כרבי יוסי הגלילי דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב. וכן רבים. ומן הדרך הזה כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים במקום שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי הגדולים כרבם. ומיהו אם יש שם אחד חכם וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין נוהג בו איסור. שאין אלו כרבם ממש דבמקום רבם אילו יעשו שלא כדבריו יקלו בכבוד רבם במקומו. כתרבא דאיתרא דבא"י = דבארץ ישראל = שכלם נוהגין בו התר כרבם שלמדם כל חלב לרבות חלב שעל הקרב. ובמקום שיש שנים שוים שהולכין אחר המחמיר בשל תורה דוקא בשהם אחד כנגד אחד. אבל אם שנים הם כנגד האחד הולכין אחר הרוב. ואם יש תלמיד חכם ראוי להוראה ורואה דברי המקל בזה אפשר שיעשה בקולו מפני שהוא מסכים כהוראתו עם המקל והם רבים כנגד היחיד. זה שנראה לי בענינים אלו.

שו"ת הרשב"ש סימן תקיג [ב]

ההקדמה השלישית היא, שכל דבר שהיא שעת הדחק והוא מדרבנן [יש] לסמוך על המיקל. ודבר זה מתברר ממה שאמרו בפ"ק דנדה במעשה ועשה רבי כר' אליעזר לאחר שנזכר אמר כדאי הוא רבי אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, ומקשו התם מאי לאחר שנזכר אילימא לאחר שנזכר דאין הלכה כרבי אליעזר אלא כרבנן בשעת הדחק

היכי עבדין כותיה, ומתרצי אלא דלא איתמר הלכה לא כמר ולא כמר ומאי לאחר שנזכר דלאו יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה אמר כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. ויש שלמדו מכאן דכל היכא דליכא פסקא בהדיא בגמרא כחד מן תנאי דבשעת הדחק אפשר לעשות כדברי יחיד, ולא שבקי' משום כללא דאית לן יחיד ורבים הלכה כרבים. ואמ"מ הרשב"ץ ז"ל כתב בפסקי נדה שחבר שאין ללמוד מכאן אלא דבר שהוא מדרבנן, ואיכא למילף מינה שאם נחלקו הפוסקים בפסק אחד ואין ביד המורה הוראה להכריע יש לעשות בשעת הדחק כאחד מהם ואפילו הוא יחיד אצל מרובים כיון שדעתם שקולה לא נדחו דברי אותו יחיד, ואף בזה בדרבנן בלחוד, עכ"ל. ומצאתי תשובה להר"ן ז"ל כדבריו [דבררבנן] בלחוד הוא ואמרינן כדאי הוא רבי פלוני לסמוך עליו בשעת הדחק. אבל מצאתי תשובה להרשב"א ז"ל דנראה דאפילו בדאורייתא אמרינן הכי, שכן כתב דכל היכא דאיכא הפסד מרובה אפילו יחיד במקום רבים ואפילו קטן בחכמה ובמנין לפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה ובמנין, ואייתי ראייה מההיא דאמרינן כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, ואמרינן נמי התם לעיל מינה מאי שעת הדחק איכא דאמרי שנת בצורת הוות ואיכא דאמרי דאפיש עובדא וכו' וחיישי רבנן לפסידא דטהרות, נראה מדבריו ז"ל שלא חלק בין דאורייתא לדרבנן. מ"מ למעבד כדברי המיקל בשעת הדחק בדרבנן אפילו יחיד במקום רבים ואפילו קטן בחכמה ובמנין בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין אין חולק, ונתברר זה.

רמ"א חושן משפט סימן כה סעיף ב

ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא; ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל. ודוקא אם ב' החולקים הם שוין, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין אפילו בשעת הדחק אלא אם כן היה גם כן הפסד מרובה. וכן אם היה יחיד נגד רבים הולכים אחר רבים בכל מקום (רשב"א סימן רנ"ג), ואפילו אין הרבים מסכימים מטעם אחד, אלא כל אחד יש לו טעם בפני עצמו, הואיל והם מסכימים לענין הדין נקראו רבים ואזלינן בתרייהו (מהרי"ק שורש צ"ד).

Rabbi Dr Presby

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ב הלכה ב

והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד צמאה נפשי לאלהים לאל חי, וכשמחשב בדברים האלו עצמן מיד הוא נרתע לאחוריו ויפחד ויודע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה עומדת בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד כי אראה שמיר מעשה אצבעותיך מה אנוש כי תזכרנו, ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם.

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ג

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם.

איוב פרק יט פסוק כו

וּמְבַשְׂרֵי אֶחְזָה אֱלוֹהַּ:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. היינו עזובה היינו שכוחה! אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה - זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני. - אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה - וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני